

ספר

שלשים יום קודם זהוג

והוא קיצור הלכות המועדים,
פסח [בדיקת חמץ וביעורו, ערב פסח, אפיית
מצות, הכשר כלים, ליל הסדר, וחמץ בפסח],
ספירת העומר, חול המועד, יום טוב, ושבועות,
על פי תמצית דברי השו"ע ומשנ"ב,
מחולק ללימוד יומי בימים שלפני המועדים,
כדי ללמוד הלכות המועדים בעתם ובזמנם.

עם תוספת הערות וצייונים
מלוקט מגדולי הפוסקים

מאת
אברהם שלמה דיקמאן

מהדורת
זכרון רפאל

מהדורה חדשה
שנת תשע"ט

יוסף שלו' אלישיב

ירושלים

בס"ד, כסלו תשס"ט

הרה"ג ר"ש דיקמן שליט"א – מהת"ח בעיר ליקוואד. זכה להוציא לאור את ספרו שלושים יום קודם החג – בו סידר בחכמה את הלכות חג הפסח, וגדולי התורה שליט"א באו בהסכמותיהם על הספר, ועתה הוסיף חילים לתורה והוא מוציא את ספרו "הלכות שבת בשבתו" – בו סידר דבר דיבור על אופניו ה' שבת לפי סדר פרשיות השבוע ושבחו הרבנים הגאונים שליט"א מקחו כי ראוי לעלות על שולחן מלכים.

ובירכו מרן עט"ר שליט"א כי חפץ ד' – יצליח בידו לשקוד באהלי תורה ולהתחיל ספרים אחרים ולסיימם.

הכו"ח בהוראת מרן שליט"א

יוסף א. אלקנה

אברהם
ברכה מו"ה אברהם דיקמאן שליט"א
של וברכה

הוא את ספרך "שליש יום קודם החג" לפני
ולפני מן רבנו הגר"ח קניבסקי שליט"א
כ"ק רבינו שליט"א בירך אותך בהצלחה, ולפני
לחבר ספרים נוספים שיהיה ללומדי התורה.
וע"ז הוא צ"ח וע"ז ראוי לך קצת

נעץ אברהם דיקמאן

המכתב הנ"ל לפני כ"ק רבנו הגר"ח
ונוכח ע"ד.

ברכת הרה"ג רב חיים קניבסקי שליט"א

לכבוד הרה"ג מו"ה אברהם דיקמאן שליט"א שלום וברכה
הראתי את ספרך "שליש יום קודם החג" לפני
מעב"ת מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א.
כ"ק רבינו שליט"א בירך אותך בהצלחה,
ושתזכה לחבר ספרים נוספים שיהיה לתועלת ללומדי התורה"ק.
וע"ז באתי עה"ח עש"ק זאת חנוכה תשס"ג

חוקי אברהם ברוידא

דומ"צ ור"מ דשיבת תפארת מרדכי

המכתב הנ"ל לפני כ"ק רבינו שליט"א ונכתב ע"ד.

Rechov Mishkalov 13 Har-Nof Jerusalem Tel:02-651-9610

לכל מקהלות האשכנזים
מח"ס מעקרים ומצנים תשובות והנהגות
רב בית הכנסת הנ"ל, ור"מ במרכז התורה דר-נוף
סגן נשיא העדה החרדית
בעיה"מ ירושלים ת"ן

בעזה"י

[illegible]

מנצח המקהלה זלמן זלמן

[Handwritten signature]

הקבילתי הספר "הלכות שבת בשבתו" מאת הרב שלמה דיקמן שליט"א ועיינתי בו ונתנתי שכתוב בלשון צח וקל באופן השווה לכל נפש הלכות שבת וברכה מצויה בו שמירת שבת היא יסוד הדת, וכן משה רבינו כשירד מן ההר, הקהיל הקהל ללמוד קודם הלכות שבת, ורוב טוב צפון בספרו, ובפרט שמוסדר לפי הסדרה, וזכה לזכות הרבים והנני בברך אותו ורחמינו יהוה שיוכיח עוד להגדיל תורה ולהאדירה, ונחל לי שעותי"ה ורחמינו רבים מרובים

המצפה בכליון לגאולה שלימה בקרוב

מושה שטרנבוך

Rabbi CHAIM P. SCHEINBERG
 Zosh E. Keshiva "TORAH ORI"
 and Menah Hecah of Kiryat Mattersdorf

הרב חיים פינחס שיינברג
 ראש ישיבת "תורה אור"
 ומורה הוראה דקריית מטסדורף

ק"ר. יו"ט ט"ז כסלו ה'תש"ס

מכתב ברכה

שמחתי שהאברך היקר הרב אברהם ש. דיקמאן שליט"א
 דואר להוציא אל ספרו, שמואל יוסף קודם חגג
 והספיק נכתב בסדר נכון, והוא שימושי למדי
 בו קודם החגים, ויכול אדם להכין עצמו כראוי
 לא נצרכה אלא לברכה, יאן ר', ויבואו להוציא
 חלילה, ויזכה לחבר קס"ד חיבורים נוספים
 ואלו יאמיץ. קקרכה התורה.

חיים פינחס שיינברג

ד"ר ש. סט. יורה א'
 ישר כבוד הרב חיים פינחס שיינברג שליט"א
 לא מצאתי בדברך להיחבר אליהם, ודבר ש
 דבר חסד. דברי אלה, שולחן דברי, ומה שיהיה דבר
 ויש בזה משה צדק הרבה, ויכול אדם להכין עצמו כראוי
 משה הלברשטאם
 חבר המד"צ העדה החרדית
 ראש ישיבת
 דברי חיים טשקבוק
 פתח תקוה ירושלים תש"ס

שמחתי שהאברך היקר הרב אברהם ש. דיקמאן שליט"א עומד להוציא את
 ספרו, שלושים יום קודם החג, והספר נכתב בסדר נכון, והוא שימושי למועין בו
 קודם החגים, ויכול אדם להכין עצמו כראוי. לא נצרכה אלא לברכה, יתן ד' ויפוצו
 מעינותיו חוצה, ויזכה לחבר בס"ד חיבורים נוספים ומועילים.

בברכת התורה
 חיים פינחס שיינברג

בס"ד כ' טבת יוד"ה של הנשר הגדול הרמב"ם זי"ע, תשס"ג
 ג"א מצטרפנא בברכה להרב המחבר שליט"א, ודבר טוב עשה בעמו בכדי שיהיה
 כשולחן ערוך ומפ"ה פרוסה בפרוס הפסח החג והמועד. ויש בזה משום זיכו'
 הרבים. ויבא ברכה והצלחה בפעלו הטוב בס"ד.

הכו"ח לכבודה של תורה
 משה הלברשטאם

Rabbi Azriel Auerbach

Rabbi of "Chaniche Hayeshivot"

53 Hapigga St., Bayit Vegan, Jerusalem

הרב עזריאל אוירבאך

רב בית הכנסת "חניכי הישיבות", בית וגן

רח' הפסגה 53, בית וגן, ירושלים

בית מרובה למחבר ס' הלכות שבת בשבתו ר' שלמה דיקמן הי"ו

ראיתי את פסקי האב"מ למה בלעמי וכו' ה'א'
 מסכם בקצרה ובבחינה את כל פסקי הל' שבת
 למען ירוץ הקורא בו - ובבחינה בו ללמוד אחר
 למען ידעו סגולי אצלו בבחינה ויעה ע"ה בחבורו
 אצלם את הרבים למען ידעו את הדיוק יאכלו בה
 ב"ה למה למה בחינה המלויין בלעמי
 ואחרי כן בדיקת חזק ואמץ אייבום ביאלי ובית
 בצניי הימים מעת לעת יאכל ויחמם יאכל

עזריאל אוירבאך

ברכה מרובה למחבר ס' הלכות שבת בשבתו ר' שלמה דיקמן הי"ו

ראיתי את הספר הלכות שבת בשבתו וכו' הוא מסכם בקצרה ובבחינה את כל פסקי הל' שבת
 למען ירוץ הקורא בו - וכבר העידו בו שהוא אברך שמשנתו סדורה אצלו בבחינה ויפה עשה
 בחבורו לזכות את הרבים למען ידעו את הדרך ילכו בה בהל' שבת שהם כהררין התלוין
 בשערה.

ואברכו בברכת חזק ואמץ להרבות כהנה וכהנה ביומי הרבים מותק מנוחת הנפש והרחבת
 הדעת

עזריאל אוירבאך

בס"ד, קרית אגודת ישראל
א' מרחשון שנת תשס"ט
היה אורי ורבי לון פה קהל קדישא לייקוואוד יצ"ו, הראה לי מע"כ מוה"ר אברהם
שלמה דיקמאן שליט"א, היושב על התורה בעיר התורה הנ"ל, עלי תרופה מספרו "הלכות
שבת בשבתו", בו סידר בקצרה הלכתא רבתא לשבתא החל ממקורות השולחן ערוך ועד
דברי רבותינו האחרונים ז"ל, דבר דבור על אופניו, ופרש אור לפני הדורשין להקל ולמוד
ולשנן הלכות גדולות אלו כל שבוע לפי חלקו. האמנם להורות הלכה למעשה צריכא עיונא
רבה, אולם מכותלי דיבור ניכר רב עמלו בתורה.
ואני ברכה שיוזכרו השי"ת להפיץ מעיני חכמתו חוצה ולזכות את הרבים מתוך הרחבת הדעת,
כעתירת וכברכת הכותב לכבוד התורה ושוקדיה

נתן געשטעטנער

בס"ד ז' מרחשון שנת תשס"ט לפ"ק
בהיותי אורח נוטה ללון פה קהל קדישא לייקוואוד יצ"ו, הראה לי מע"כ מוה"ר אברהם
שלמה דיקמאן שליט"א, היושב על התורה בעיר התורה הנ"ל, עלי תרופה מספרו "הלכות
שבת בשבתו", בו סידר בקצרה הלכתא רבתא לשבתא החל ממקורות השולחן ערוך ועד
דברי רבותינו האחרונים ז"ל, דבר דבור על אופניו, ופרש אור לפני הדורשין להקל ולמוד
ולשנן הלכות גדולות אלו כל שבוע לפי חלקו. האמנם להורות הלכה למעשה צריכא עיונא
רבה, אולם מכותלי דיבור ניכר רב עמלו בתורה.
ואני ברכה שיוזכרו השי"ת להפיץ מעיני חכמתו חוצה ולזכות את הרבים מתוך הרחבת הדעת,
כעתירת וכברכת הכותב לכבוד התורה ושוקדיה

נתן געשטעטנער

Rabbi Y. Belsky
506 EAST 7th STREET
BROOKLYN, NEW YORK 11218

ישראל הלוי בעלסקי
941 - 0112

פרה אברהם ש. דיקמאן נ"י הראה לי פרי עטו ספרו החשוב "שלושים יום קודם פתח" הו סיגר באופן נאות ומתקבל כל הלכות החג, רובם ככולם על פי פסקי רבן רובם ככולם על פי פסקי רבן של ישראל מרן בעל "זצוק"ל, ואני נענתי לבקשתו לעיין בו, וקראתי הרבה ממנו וראיתי קולע אל האמת ומסדר דברים כהוייתן כי היכי דלידעו הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשו. אפריון נמטייה להמחבר נ"י בעד עבודתו הברוכה ויהא רעוא דתתבדרון שמעתתיה בתוך הקהל ויקבלו אותו כפי חשיבותו.

יום כ"ג לח' כסלו תשס"ג לפ"ק ברוקלין נוא יארק
ישראל הלוי בעלסקי

הרב אברהם ש. דיקמאן נ"י הראה לי פרי עטו ספרו החשוב "שלושים יום קודם פתח" הו סיגר באופן נאות ומתקבל כל הלכות החג, רובם ככולם על פי פסקי רבן של ישראל מרן בעל "זצוק"ל, ואני נענתי לבקשתו לעיין בו, וקראתי הרבה ממנו וראיתי קולע אל האמת ומסדר דברים כהוייתן כי היכי דלידעו הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשו. אפריון נמטייה להמחבר נ"י בעד עבודתו הברוכה ויהא רעוא דתתבדרון שמעתתיה בתוך הקהל ויקבלו אותו כפי חשיבותו.

יום כ"ג לח' כסלו תשס"ג לפ"ק ברוקלין נוא יארק
ישראל הלוי בעלסקי

אל טבא גוטא

ברייתא במס' פסחים (ועוד מקומות) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם שלשים יום וזו שתי מטה צומח בסטח ראשון ומבטח על פסח ע"י וזו יד וגפסקים קנים אם דין זה קאי על כל הי"ט ע"י, והלכה זו מובא במחבר הגנה פסח ולא ביו"ד הלכ' א"ל ונראה דהיינו א"ה ביה סולא זיל כל מצוה ועצמה נלקחה ד' בפיגורא אלאוק ולמאד אשמוע ואשמוע ואלו הנה בפיגורא על העצמה וממילא בפיגורא מקומה לקומה על העצמה שפיר כהל' אוק וזה ההתאמה על האמירה של העצמה עצמה, וע"י דין זה קי"ח שייגה לעצם קיום העצמה.

אשריון נמשך למהרה ר' אברהם ש. דיקמאן שליט"א מחשובי האברכים כולל גוסה ודע"ה, אשר מוקיא אלוס סבה יקר וחשוב פסח שלשים יום קודם החג אשר סדר בצורה שמאפשר לכל אלו האנשים האלו האלו בסיקור נאה ובפירוש אל ההלכה והמשנה ברורה ויהי אמשל גבולה פני ארבע חנוכה וזהו דין הי"ט ברומים כפי המשנה אשר יצא, ויהי שתפ"ד בידו וצ"ח יפדו מצינו ויקבלו דע"י קד' מקבל צדק יוסף ספרים כחך ופנה להגיד גוסה וצ"ח קד'.

הפנה לכבוד האשה ולדע"ה
מסי' ע"א ב"ח
באמורא ה"ח ב"ח

בריתא במס' פסחים (ועוד מקומות) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם שלשים יום וכו' שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני וכו' ע"כ ובפוסקים דנים אם דין זה קאי על כל הי"ט ע"ש, והלכה זו מובא במחבר הלכות פסח ולא ביו"ד הלכ' ת"ת ונראה דהרי איתא בגמ' סוטה שעל כל מצוה ומצוה נתקנה ד' בריתות ללמוד וללמוד לשמור ולעשות, וללמוד הוא ברית על המצוה ומבואר בכמה מקומות שקיומה של המצוה שרשה בהללמוד וה"ה ההתחלה של המצוה עצמה, וע"כ דין זה היא שייכת לעצם קיום המצוה.

אפריון נמטיה להרה"ג ר' אברהם ש. דיקמאן שליט"א מחשובי האברכים בכולל תורה ודעת, אשר מוציא לאור ספר יקר וחשוב בשם שלשים יום קודם החג אשר סדר בצורה שמאפשר לכל"א ללמוד הלכות האלו בסידור נאה ובהירה את ההלכה ומשנה ברורה. ויהיה לתועלת גדולה כדי לקיים חיוב זה ולהיות דיני הי"ט ברורים לכ"א המעשה אשר יעשו, ויהי"ר שחפץ ד' בידו יצליח, יפצו מעינותיו ויתקבלו דבריו בבי' מדרשא עוד יוסיף ספרים כהנה וכהנה להגדיל תורה ולהאדירה.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדיה
אריה מלכיאל קוטלר

דברים אחרים

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה, ששם חלקי מיושבי בית המדרש והגיעני עד הלום לראות פרי עמלי, מהדורה חדשה של ספר שלשים יום קודם החג יוצא לאור עולם, קנקן ישן מלא חדש. הספר מכיל בתוכו תמצית הלכות המועדים ע"פ לשון השו"ע והמשנ"ב עם תוספת הערות וציונים מלוקטים מדברי גדולי הפוסקים, עד פוסקי זמננו.

ברכה משולשת מביא אתו ספרנו זה, באשר ג' כיתות יפיקו ממנו תועלת, כל אחת לפום שיעורא דילה. הנכנס לשערי לימוד זה יוכל להרחיב ידיעותיו בדינים אלו שיהיה לו לאחיעזר לעשות חיל בלימודו באופן ברור ובהיר. הטרוד על המחיה ועל הכלכלה, ובחורי ישיבה העוסקים בקביעות בלימודי הישיבה, יכולים לקנות בו ידיעות נכבדות בהלכות המועדים כדי לדעת מתי ואיך לעשות שאלת חכם, וגם יוכלו לדעת מקום כל דין כדי לעיין בו כשעתותיו בידו. וגם הלומד הותיק ימצא בו כלי עזר לחזור על תלמודו באופן קל ונעים.

קראנו שם הספר שלשים יום קודם החג, וכשמו כן הוא שחילקנו את הספר ע"מ ללמוד בו מעט בכל יום החל משלשים יום קודם החג, באופן שיוכלו בקלות לגמור כל הלכות המועדים מידי שנה בשנה, ולקנות עי"ז בקיאות בהלכות אלו, הנחוצות לכל בר ישראל להיות שומר מצוות המועדים כהלכתן.

הנה גדולי ישראל לדורותיהם הזהירו מאד שלא לסמוך על הקיצורים בפסיקת הלכה למעשה, ע"כ פשוט הוא ואינו צריך לפנים שח"ו לפסוק מספר זה הלכה למעשה, ומה גם שאין זו מטרת חיבורנו כמבואר לעיל. ובפרט כשמובאים בהערות דברי האחרונים החולקים על דברי המשנ"ב, ומובן שאין הכוונה ח"ו להכניס ראשי בין "ההרים הגדולים", אלא בבחינת "תן לחכם ויחכם עוד".

ועתה אבאר מתכונת הספר וכלליו:

- השתדלנו להביא את דברי השו"ע והמשנ"ב כלשונם, אמנם לעת הצורך הובאו הדברים בשינויים קלים כדי להקל על הבנת הדברים כראוי.
- כשדברי האחרונים מוסיפים בהבנת הענין, לא נמנענו מלשבץ דבריהם בפנים הספר.
- הלכות חול המועד נערכו בסגנון של פסקי דינים ואינו מיוסד על לשון השו"ע ומשנ"ב.
- דינים שאינם מצויים מדי שנה בשנה או שאינם שכיחים לרוב בני"א, באו מקומם במדור המילואים בסוף הספר כדי שלא להכביד על הקורא.
- כאשר נתארכו הציונים יתר על המדה, באו מקומם במדור נפרד בסוף הספר הנקוב בשם "תוספת מראה מקומות" ומצויינים במקומם.
- כשמובאים כמה ציונים בהערה אחת השייכים לסימן אחד בשו"ע, הסימן מצוין בפעם הראשונה שמופיע באותה הערה, ובשאר הפעמים מצוין הסעיף וס"ק בלבד.

בהזדמנות זו הנני מוצא לנכון להודיע שהרבה מדברי האחרונים המובאים במדור ההערות בספרא דנן אינם אלא לקוטי בתר ליקוטי, או ממה ששמעתי מת"ח ומאלו היושבים על מדין, ולא מרוב בקיאותי כלל ולא יתלו בי דבר שאין בי, ודי בזה.

בעמדי בשערי הספר, שפתי לא אמנע מלהביע שלמי תודתי לכל אלו שסייעו בידי בכל שלבי הוצאת הספר, ובפרט לחברי שנשאו ונתנו אתי בעניני הספר ועברו עליו והאירו עיני בהערותיהם המחכימות. זכות זו תעמוד להם לשבת באהלה של תורה מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת.

אנו תקוה שאכן נזכה לראות ספר זה ממלא יעודיו כראוי, ואם נזכה שעל ידינו תחזור עטרה ליושנה בלימוד השו"ע והמשנ"ב בשלימות העיון כראוי, והיה זה שכרינו.

ובצאתי מן הכרך, אשא כפי אל ה' בתפלה ותחנונים שעוד רבות בשנים אזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים דברי תורתך, ולראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות עד ביאת הגואל במהרה בימינו.

אברהם שלמה דיקמאן

מפתח הענינים

הלכות פסח

חודש ניסן, בדיקת חמץ וביטולו (י"ד אדר) ג
ערב פסח (י"ח אדר)..... יט
אפיית מצות (כ"א אדר) לג
הכשר כלים (כ"ז אדר) סא
הכנות לליל הסדר (ג' ניסן)..... פג
ליל הסדר (ד' ניסן)..... פז
חמץ בפסח (י"א ניסן)..... קיט
תערובות חמץ (י"ג ניסן)..... קלא

ימי העומר

ספירת העומר (ט"ו ניסן)..... קמג
אבילות בימי העומר (ט"ז ניסן)..... קמח

הלכות חול המועד

חלק א' (פסח, י"ז ניסן) קנז
חלק ב' (סוכות, ט"ז תשרי)..... קעא

הלכות יום טוב

ערב יו"ט, מלאכת יו"ט (ה' אייר)..... קצא
כבוד, עונג, ושמחת יו"ט (א' סיון)..... רנה

חג השבועות

הלכות חג השבועות (ד' סיון) רסה

מילואים

סימן א'	נכנס חמץ לבית אחר בדיקת חמץ.....	רהע
סימן ב'	ערב פסח שחל בשבת.....	רעו
סימן ג'	מלאכה בערב פסח.....	רעט
סימן ד'	פקדון ומשכון של חמץ.....	רפ
סימן ה'	מכירת חמץ.....	רפד
סימן ו'	קמח שנתלחלח.....	רפז
סימן ז'	דיני מי פירות.....	רפח
סימן ח'	קמח של מצות מצוה.....	רצ

סימן ט'	אפיית מצות אחר זמן איסור חמץ וביו"ט
סימן י'	עוד אופנים להכשיר כלים
סימן י"א	הכשר מיני כלים שונים
סימן י"ב	מי שאין לו את כל צרכי הסדר
סימן י"ג	מאכל בהמה
סימן י"ד	תערובות חמץ
סימן ט"ו	דיני ביטול בשאר איסורים
סימן ט"ז	דיני נותן טעם לפגם בשאר איסורים
סימן י"ז	משתכר באיסור הנאה
סימן י"ח	חמץ שעבר עליו הפסח, בתערובות
סימן י"ט	מלאכת בורר ביו"ט
סימן כ'	דיני מת ביום טוב
סימן כ"א	אנינות ואבילות ביו"ט וחוה"מ
שטו	

נספחים

מפתח לתוספת מראה מקומות	שיט
תוספת מראה מקומות	שכ
מפתח מפורט	שמו
תרגום ללשון אנגלית	שנט
לוח ראשי תיבות	שסא
רשימות הספרים ומחבריהם	שסב

הלכות בדיקת חמץ וביעורו, וערב פסח

אך ביום הראשון תשביתו עינא מבתים וכו'
שבעת ימים עינא לא ימצא בבתים
(שמות פרק יב פסוקים טו, יט)
וכל יראה לך עינא בכל גבולך שבעת ימים
(דברים פרק טז פסוק ד)

הלכות חודש ניסן

לימוד הלכות פסח

מצוה על כל אחד ואחד לעסוק בהלכות פסח ל' יום קודם החג, ומתחילין מיום פורים עצמו. נהגו לדרוש בהלכות הפסח בשבת הגדול, ולא סגי בדרוש או פלפול. גם בפסח עצמו יש לשאול ולדרוש בהלכות פסח.

מעוה חטים

נהגו ליתן חטים או קמח לעניי העיר לצורך כל ימי הפסח², או ליתן להם מעוה שיקנו בעצמם³. עניי העיר היינו כל עני הדר בעיר ל' יום או שדעתו להשתקע שם. לשאר עניים אין נותנים מעוה לכל צרכי הפסח בבת אחת, רק בכל יום נותנים להם לאותו יום. כל הדר בעיר ל' יום או שדעתו להשתקע שם, צריך ליתן מעוה חטים, כל אחד לפי ממונו. אפילו תלמיד חכם שפטור ממסים, צריך ליתן מעוה חטים⁴. ויכולים בני העיר לכפות זה את זה ליתן.

קדושת חודש ניסן

בראש חודש ניסן הוקם המשכן, וי"ב נשיאים הקריבו קרבנותיהם ביי"ב הימים מראש חודש ואילך, ויום הקרבן של הנשיא היה יו"ט שלו, לפיכך ימים אלו הווי כיו"ט. וכן ערב פסח, פסח, ואסרו חג הם ימים טובים. כיון שרוב החודש הוא קודש, עושין את כל החודש קודש. לכן אין מספידין בכל חודש ניסן, חוץ מחכם בפניו. אין מתענין שום תענית, ואפילו ביום שמת אביו או אמו, חוץ מתענית חלום וערב פסח שנהגו בכורים להתענות. גם נוהגים להתענות תענית חתן וכלה בכל חודש ניסן, ואפילו בראש חודש ניסן⁵. מי שהתענה בשבת תענית חלום, יכול לישוב תענית לתעניתו למחרתו ביום ראשון, ואפילו אם הוא ראש חודש ניסן⁶.

הערות

- יש סוברים שהוא חיוב מן התורה [חתם סופר (סיום למס' מגילה), וכן משמע במהרש"א (סוכה סוף ט), ופני יהושע (פסחים ו. ד"ה ואמר), וגם בב"ח (סי' תכ"ט ס"א ד"ה ונראה) קצת משמע כן]. ויש סוברים שהיא תקנה דרבנן [כן משמע בבית יוסף (סוף ס"א), לבוש (ס"א), ושור"ע הרב (ס"א)].
- אבל כיון שאין סכום קבוע שצריך כל אחד ליתן, מותר ליתן מעוה חטים מכספי מעשר [הליכות שלמה (פ"ב ס"ב), חוט שני (עמ' נ"א), והגר"ח קניבסקי (שאלת רב פ"י אות ל"ז)]. והגם שכל שיש עליו דין מס, אי אפשר ליתנו ממעות מעשר, מ"מ בזמנינו שאין קובעים בעיר סכום קבוע, אין דינו כמס אלא כצדקה [הגרש"ז אויערבאך (מעדני שלמה עמ' ב')].
- ובדורות האחרונים התפשט מנהג נוסף

מקורות

מצוה. שור"ע (סי' תכ"ט ס"א), ומשנ"ב (ס"א-ב). נהגו. שור"ע (סי' תכ"ט ס"א), משנ"ב (ס"ק ג'-ו), וערוך השולחן (ס"ז). **בראש.** שור"ע (סי' תכ"ט ס"ב), שור"ע הרב (ס"ח), ומשנ"ב (ס"ק ז', י, י"א).

כל חודש ניסן אין אומרים: (א) "תחנון", (ב) "צדקתך" בשבת במנחה, (ג) "יהי רצון" אחר קריאת התורה, (ד) "הזכרת נשמות", חוץ מיום אחרון של פסח, (ה) "צדוק הדין" וקדיש שאחריה. טוב לקרות⁸ בניסן בכל יום את הנשיא שלו (במדבר ז'), וביום י"ג לקרות פרשת בהעלתך עד "כן עשה את המנורה".

שבת הגדול

שבת שלפני הפסח נקראת שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בשבת זו בשנה שיצאו בני ישראל ממצרים. באותו שבת לקח כל בן ישראל שזה לפסחו, וראו המצרים שישראל מזמנים עצמם לשחוט את אלהיהם, ולא היו רשאים לומר להם שום דבר. לכן נוהגים לומר במנחה את ההגדה מ"עבדים היינו" עד "לכפר על כל עוונותינו", לפי שאז התחילה הגאולה והניסים. אומרים את ההגדה אפילו אם שבת הגדול חל בערב פסח, ואז דורשין בשבת הקודמת. הגר"א לא היה נוהג לומר את ההגדה בשבת הגדול, משום דאיתא בהגדה "יכול מבעוד יום" וכו'. בשבת זו פוסקים מלומר "ברכי נפשי".

בדיקת חמץ וביטול

חייב אדם לבער את כל החמץ מרשותו קודם הפסח. מן התורה סגי בביטול, דשוב אין החמץ שלו ואינו ברשותו. מ"מ חששו חז"ל שמא לא יבטל בלב שלם, דירע בעיני האדם להפקיר ממונו, ולכן תיקנו שיבדוק ויבער את כל החמץ מרשותו. עוד טעם שתיקנו בדיקה הוא, משום שחששו שאם לא יבער את החמץ אולי יבוא לאכלו בפסח. בנוסף לבדיקה, צריך גם לבטל את החמץ, שמא לא בדק יפה וימצא בפסח גלוסקא יפה וישהה מעט קודם שישרפנה ויעבור על "בל יראה" ו"בל ימצא", אבל עכשיו שכבר ביטל את החמץ, שוב אינו שלו ואינו עובר עליו.

זמן בדיקת חמץ

בודקים את החמץ בליל י"ד בניסן תיכף אחר יציאת הכוכבים, משום שהוא זמן שבני אדם מצויים בבתיהם, ומשום שצריך נר לבדוק בחורים ובסדקים, ובלילה אור הנר מאיר יפה.

הערות

- חודש ניסן אם אינו רגיל להתענות תענית צדיקים [משנה ברורה סימן רפ"ח ס"ק י'].
- אבל חכם שמת, אומרים עליו צדוק הדין [שעה"צ סי' ת"ב ס"ק ב'], ויש חולקים, אלא דורשין עליו ואומרים קדיש אחר הדרשה [שו"ע הרב סי' תכ"ט ס"ח].
- יש מפקקים על המנהג לקרות מספר תורה, משום שבירושלמי משמע שאין לקרות בספר תורה בציבור בלי ברכה, אבל יש גדולי עולם שנהגו להוציא ספר תורה, וכן מצינו בשערי
- אפרים בכמה מקומות שהתיר לקרות מספר תורה בלי ברכה [ליקוטי מהרי"ח, סוף סדר הנהגת חודש ניסן].
- כן כתבו השל"ה (ריש מסכת פסחים) והרבה אחרונים (שו"ע הרב סי' תכ"ט סע' ט"ז, משנ"ב ס"ק ח', ועוד), אבל למעשה הרבה נוהגים לקרות עד "כן עשה את המנורה" ביום י"ב, ובספר דברי תורה (לבעל מנחת אלעזר, ח"ז אות י"ז) ביאר שעושין כן משום שקורין בספר תורה וכדי שלא לטלטל אותה ביום י"ג בשביל אלו הפסוקים בלבד כיון

מקורות

כל. שו"ע (סי' תכ"ט ס"ב), שו"ע הרב (ס"ח), ומשנ"ב (ס"ק ח'). **שבת**. שו"ע (סי' ת"ל ס"א), משנ"ב (ס"ק א'-ב'), ובה"ל (ד"ה במנחה). **חייב**. משנ"ב (סי' תל"א ס"ק ב', וסי' תל"ד ס"ק ו'). **בודקים**. שו"ע (סי' תל"א ס"א), ומשנ"ב

לכתחילה אין לבדוק קודם ליל י"ד¹⁰. בדיעבד אם בדק בליל י"ג לאור הנר ולא הכניס שם חמץ אחר כך, אין צריך לחזור ולבדוק, והמחמיר לבדוק לא יברך. אם בדק ביום י"ג, אפילו לאור הנר, צריך לחזור ולבדוק בלילה, שבלילה אור הנר יפה לבדיקה, אבל אין לברך. הרוצה לחזור ולבדוק בברכה, ישתמש שם עם חמץ קודם שבדק.

יש נוהגים להניח י' פתיתים של חמץ ובודקים בליל י"ד בהעברה בעלמא, וסומכים על מה שהנשים מנקות ורוחצות הכל קודם לכן, ויש להם על מה לסמוך¹¹, ומ"מ בליל י"ד יש לדקדק ולבחון היטב אם כבר ניקו כל מקום ופינה מחמץ¹². וטוב לבדוק בכל הלילות שלפני פסח את החדר שגמרו לנקות באותו יום, בחורים ובסדקים לאור הנר, בלא ברכה¹³.

דברים האסורים קודם הבדיקה

חצי שעה קודם זמן הבדיקה, אסור לאכול או לעשות מלאכה, שמא ימשיך בתוך זמן הבדיקה¹⁴. אם התחיל בכך מבעוד יום, אין צריך להפסיק¹⁵. לא אסרו אלא אכילה, אבל טעימה מועטת מותרת. טעימה מקרי כביצה של פת או הרבה פירות. תבשיל העשוי מחמשת המינים, מותר לאכול ממנו אפילו הרבה, אם אינו קובע עליו¹⁶.

הערות

מפאפא (נטעי גבריאל פכ"ג הע' ז'). (ועיין בקובץ אור תורה, ניסן תשנ"ה עמ' ט"ו).

14. במשנ"ב (סי' ת"ע ס"ק ר') כתב **שמי שממנה שליח לבדוק** בשבילו, מותר לו לאכול. [אבל מיירי שם במי שמתענה תענית בכורים, ואולי דוקא שם שהוא שעת הדחק יש להקל, רצ"ע]. וגם שליח שבדק אין לו את כל הדינים האלו, דלאו עליה רמיא [ראה בדעת תורה (י"ד סי' רס"ב ס"א ד"ה אלא), שו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' ס'), וכן פסק הגר"ח קניבסקי (חוקת הפסח סי' תל"א הע' ד')].

15. ואפילו אם התחיל באיסור, אין צריך להפסיק עד שיגיע זמן הבדיקה [ע"פ שעה"צ סי' רל"ה ס"ק כ"ז].

16. לגבי **פת הבאה בכיסנין** כשאוכל יותר מכביצה אבל אינו קובע עליה, האם דינו כסעודה או טעימה, בשעה"צ (סי' רפ"ז ס"ק ז') לגבי אכילה קודם תפילת מוסף כתב שדינו כמו בישיבת סוכה, ולגבי סוכה מביא המשנה ברורה (סי' תרל"ט ס"ק ט"ז) מחלוקת אחרונים בזה, וכתב שמנהג העולם להחמיר, ואף לברך עליו, אבל המשנ"ב לא ניהא ליה במה שנהגו לברך. ודעת הגר"ח קניבסקי (חוקת הפסח סי' תל"א הע' ב') להחמיר.

שאינו יום הקרבת הנשיאים.

10. י"א שיכול לכתחילה לבדוק בליל י"ג, אבל בספר חק יוסף חולק, משום שמפסיד את הברכה, כיון שאין מברכים אלא בליל י"ד [שעה"צ סי' תל"ג ס"ק ה']. אבל אם מניח חדר אחד לבדוק בליל י"ד, שאז אינו מפסיד את הברכה, מותר אף לכתחילה לבדוק את שאר הבית בליל י"ג [כן מביאר בחק יוסף ס"ק כ"ו, וש"ע הרב ס"ז].

11. כן כתבו כמה פוסקים, שכיון שהנשים מנקות את הבית היטב, מדינא אין חיוב בדיקה [ראה בשו"ת מהר"ש (בסוף ספר ארבעה שיטות, סי' י"ב), שו"ת עמק הלכה (סי' קכ"ח), כתבי דעת קדושים (הובאו בדעת תורה סי' תל"ג ס"ב), אשל אברהם מבוטשאטש (ס"א), ערוך השולחן (סע' י"ג-י"ד), הליכות שלמה (פ"ה הע' א'), הערות במסכת פסחים (ח: ד"ה הכא ליליא)]. ועיין בתוספת מראה מקומות (עמ' שכ"א אות א').

12. כן כתב הגרש"ז אויערבאך (הובא בהליכות שלמה פ"ה ס"א), ושמעתי שכן נהג הגר"א קוטלר.

13. כן כתבו בחוט שני (עמ' ס"ד ד"ה ולמי), בקובץ מבית לוי (תשס"ו עמ' ז' הע' י"ג), ובספר בדיקת חמץ וביעורו (פ"ג ס"ה), וכעין זה נהג האדמו"ר

מקורות

(ס"ק א', ג'). **לכתחילה**. חק יעקב (סי' תל"ג סוף ס"ק א'), משנ"ב (ס"ק א'), ושעה"צ (ס"ק ה'). **יש**. ראה בהערות 13-11. **חצי**. משנ"ב (סי' רל"ב ס"ק ל"ד-ל"ה, וסי' תל"א ס"ק ה'-ז', י"ב), ועיין בהערה 17.

שתייה מותרת אפילו הרבה, אבל משקה המשכר, מותר רק כביצה. לגבי מלאכה, י"א שאין איסור רק במלאכות קבועות המביאות לידי שהייה ופשיעה¹⁷. מותר ללמוד שיעור הלכה בבית המדרש, דהלא יחזור לביתו כשסיים השיעור וממילא יזכור לבדוק, אבל אסור ללמוד בפלפול, שמא יבוא להמשיך. נחלקו האחרונים אם מותר ללמוד בביתו, ואם ביקש לאחר שיזכירו כשיבוא הזמן, לכו"ע מותר¹⁸.

משהגיע זמן הבדיקה, אסור במלאכה ואכילה, ואין ללמוד אפילו שיעור בבית המדרש, עד שיבדוק. אפילו אם התחיל מבעוד יום בזמן היתר, צריך להפסיק כדי שתתקיים המצוה בעיקר זמנה, דהיינו בתחילת הלילה. טעימה מועטת מותר, אבל אין לשהות הרבה אפילו באכילת פירות.

מי שנוהג להתפלל תפילת ערבית בשעה מאוחרת בלילה, יבדוק בזמנו בצאת הכוכבים ויתפלל בזמן שרגיל¹⁹. הנוהג להתפלל בצאת הכוכבים, נחלקו האחרונים אם יש לו להתפלל קודם הבדיקה, משום דהוי דדיר, או שיבדוק קודם, ומשום שעיקר זמן הבדיקה הוא מיד לאחר צאת הכוכבים, והוי כמצוה עוברת. מ"מ לכו"ע אם תהיה טירחה לציבור להתאסף אחר כך, יתפללו קודם. וכן הרגיל להתפלל בציבור בכל יום במנין קבוע, אבל היום הוא מתפלל בביתו, ודאי יתפלל קודם [ואם אפשר ימנה אחר לבדוק], משום שיש חשש שישכח להתפלל לגמרי, כיון שאינו רגיל להתפלל בביתו.

מקומות הצריכים בדיקה

כל מקום שיש לחשוש שמא הכניסו לשם חמץ, צריך בדיקה. כל חדרי הבית שפעמים נכנסים לשם בתוך הסעודה, צריכים בדיקה, שמא הלכו לשם עם פת ושכוחה שם. כגון, חדר שמחזיק שם משכונות, חייב בבדיקה, שמא נכנס לשם באמצע הסעודה להחזיר משכון לבעליו. חדרי שאין שום צורך ליכנס לשם בתוך הסעודה, כגון אוצרות שמסתפק מהם לצרכי סעודה ודרכו שנוטל בפעם אחת קודם הסעודה כל מה שצריך לכל הסעודה, אינם צריכים בדיקה. מ"מ אם יודע שהכניס בהם חמץ, צריכים בדיקה.

חדר שחייב בבדיקה, צריך לבדוק בו כל מקום שדרך להניח שם חפצים, אבל מקום שאין דרך להניח שם, אינו צריך בדיקה²⁰. לכן מקום נמוך מאד או גבוה מאד

יום ב'
ט"ו אדר

הערות

17. ר"ה ס"ק י"ח [לגבי אכילה קודם קריאת שמע של ערבית] סתם להקל, ואולי כאן שיש חשש שיעבור עיקר זמנו [שהוא תחילת הלילה], חמור טפי וצ"ע.

19. כן היא דעת הרבה פוסקים, ראה בתוספת מראה מקומות (עמ' שכ"א אות ב').

20. ולכן **ארון בגדים**, שאין מכניסים שם חמץ מחמת חרקים, אין צריך שם בדיקה, [במקום שאין שם קטנים, או במקום שאין ידם מגעת] [כן הובא

17. כן משמע בשו"ע הרב (סי' תל"א ס"ה), אבל בפרי מגדים (סי' תל"א א"א ס"ק ד') נוטה להחמיר בכל מלאכה.

18. בשו"ע הרב (סי' תל"א ק"א ס"ק ב') מצדד ששומר מהני רק ללימוד, אבל לא לדבר הרשות, ובמשנ"ב (סי' רה"ע ס"ק ו') [לגבי חשש הטיית הנר בשבת] מביא מחלוקת בכעין זה [וי"ל ששם יותר חמור, שצריך שמירה תמידית], ובמקום אחר (סי'

מקורות

משהגיע. שו"ע (סי' תל"א ס"ב), פרי חדש (ס"ק ב' ד"ה כתב), משנ"ב (ס"ק י"א), שעד"צ (ס"ק ד'), בה"ל (ד"ה ולא), ושו"ת הלכות (ס"ו). **מי.** משנ"ב (סי' תל"א ס"ק ח'), ועיין בהערה 19. **כל.** שו"ע (סי' תל"ג ס"ג), ומשנ"ב (ס"ק י"ג-י"ד, ט"ז-י"ז). **חדר.** שו"ע (סי' תל"ג ס"ד-ה'), ומשנ"ב (ס"ק י"ט).

שאינן ידועות שם או מקום משופע שאי אפשר להניח שם, פטור מבדיקה. אך אם ידוע לו שהניח שם חמץ באותה שנה, ואפילו רק פעם אחת, חייב בבדיקה. גם מקום נמוך צריך בדיקה אם תינוקות מצויין שם.

מקום שאוכלין בו כל השנה, צריך לבדוק תחת השולחנות והספסלים, משום שמצוי ליפול שם חמץ. בבית שיש תינוקות צריך לבדוק תחת המיטות, שמא הניחו שם חמץ או שנתגלגל לשם חמץ שהפילו²¹. כיסי הבגדים שנותנים בהם לפעמים חמץ, בין שלו בין של התינוקות שבביתו, צריכים בדיקה²², ויבדקם בשעת בדיקת חמץ²³. ואפילו אומר "ברי לי שלא ניתן בהם חמץ", צריכים בדיקה, משום דהוי מילתא דלא רמיא עליה ולא אדעתיה²⁴. גם למחר צריך לחזור ולנערם, שמא חזר והכניס שם מהחמץ שאכל אחר הבדיקה²⁵.

כל מקום שאין יד האדם מגעת לתוכו, כגון סדקים שברצפת הבית, אפילו ודאי יש שם חמץ, אינו צריך בדיקה וסגי בביטול. אולם חורים וסדקים שיד אדם מגעת לשם, ויש לחוש שמא נפל לשם חמץ, צריכים בדיקה. חמץ שנפל עליו גל של אבנים, ואין חשש שיפנה את הגל בפסח, וכן חמץ שנתגלגל בעומק תחת ארון כבד וכדומה שאין חשש שיוציא את הארון ממקומו בפסח, סגי בביטול²⁶. כמו כן חמץ שנמצא במקום שאין דרך לילך שם, כגון בבור²⁷, אין צריך לטרוח להוציא משם את

הערות

- בשם הגרי"ש אלישיב (הגש"פ עמ' ט"ז).
21. כן נראה ע"פ פרי מגדים (סי' תל"ג א"א ס"ק ט') ומשנ"ב (ס"ק י"ט, כ"ד). ובבית שמקום האכילה הוא סמוך למקום המטות [וכל שכן אם פעמים אוכלים על המטות], בכל אופן יש לחוש שחמץ שנפל לארץ נתגלגל מתחת המטות [ע"פ פרי מגדים שם, ושו"ע הרב סעי' ל"ח].
22. אבל מי שיש לו רק בגדים לבדוק ולא בית, אין לברך עליו, משום דכתיב "תשביתו שאור מבתיכם" [כן משמע בחק יעקב סי' תל"ז ס"ק י"ז, וחיי אדם כלל קי"ט סעי' י"ח, וכן כתב במגן האלף ס"ק ט'], וכן אין לברך על בדיקת מכונית לבד [שמעתא דמשה עמ' ש"ג, והליכות שלמה פ"ה סי' ה']. ויש חולקים [כן הובא בשם הגרי"ש אלישיב (הגש"פ עמ' י"ז)].
23. וכבר נזכר לעיל שיש מקילים בזמן הזה, אם כן הוא הדין לגבי כיסי הבגדים שכבר ניקה מקודם. ואף המחמיר לבדוק כל ביתו בלילה, י"ל שיש להקל לגבי כיסי בגדים, משום שבלאו הכי אינם צריכים בדיקה לאור הנר וסגי במשמוש ידים (כמו שכתבו בחוט שני עמ' פ"ה, והגש"פ
- של הגרי"ש אלישיב עמ' ט"ז), ואם כן אין מעלה לעשותה בלילה דוקא.
24. כן כתב המשנ"ב (סי' תל"ג ס"ק מ"ז). והנה בדרכי משה (אות ה') ומגן אברהם (ס"ק כ"ב) כתבו, דמי שאין דרכו לפעמים להניח בכיסו חמץ, אין צריך בדיקה שם, ולכאורה גם כונת המשנ"ב כאן היא רק למי שדרכו בכך לפעמים.
25. אבל נראה שבוה מועיל אם ברי לו שלא הניח שם חמץ, משום שבערב פסח רמי אדעתיה ליהור בחמץ.
26. וכן בורות מלאים חטים שחושש שמא בקרקעית הבור ובקירותיו יש חטים מחומצים מלחות הארץ, סגי בביטול, דהוי כנפלה עליו מפולת [שו"ע סי' תס"ז ס"ז, ומשנ"ב ס"ק כ"א], (עיי"ש עוד טעם להקל).
27. בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק סי' י"ט ד"ה ועוד מה) כתב שמיידי בבור שאין לו שום תשמיש שם, וכן משמע קצת בשו"ע הרב (סי' תל"ח סעי' י"א, וק"א סי' תל"ג ס"ק ד'). [נקצת קשה מלשון הגמרא (פסחים י:): "זימנין דנחית למעבד צורכיה", ויש ליישב].

מקורות

מקום. רמ"א (סי' תל"ג סעי' י"א), משנ"ב (ס"ק כ"ד, מ"ז-מ"ח), ועיין בהערה 21. כל. שו"ע (סי' תל"ג סעי' ז'-ח', סי' תל"ח ס"ב, וסי' תמ"ב ס"ז), שו"ע הרב (סי' תל"ג סעי' י"ח-י"ט, וסי' תל"ח סעי' י"א), משנ"ב (סי' תל"ג ס"ק כ"ט), חוט שני (עמ' ס"ז ד"ה וכן), ועיין בהערה 29.

החמץ וסגי בביטול²⁸. בכל אלו טוב לשפוך על החמץ דבר הפוסל אותו מאכילת כלב²⁹. חמץ המונח במקום גבוה ועלול ליפול משם, צריך להורידו³⁰.

מקום ברשותו שמצוים שם עופות או בהמות, ויש ספק אם היה שם חמץ, אין צריך בדיקה, שאף אם היה שם חמץ יש לתלות שאכלוהו העופות³¹, אבל אם ודאי היה שם חמץ, צריך בדיקה. נחלקו האחרונים מה נחשב "ודאי חמץ". המגן אברהם מצדד שכל שהיה שם חמץ בתוך ל' יום מקרי ודאי חמץ³², אבל המקור חיים סובר שרק אם היה שם חמץ מליל י"ד ואילך מקרי ודאי חמץ. מקום המופקר לרבים, אפילו ודאי יש שם חמץ, אין צריך בדיקה³³.

בבית הכנסת, השמשים צריכים לבדוק בליל י"ד לאור הנר, ויכולים לברך על הבדיקה³⁴, אבל אינם צריכים לבטל כיון שאין החמץ שלהם.

כתבו הפוסקים, כל שלשים יום קודם פסח צריך לעיין בכל דבר שעושה שלא ישאר שם חמץ באופן שלא יוכל להסירו בקל.

במה בודקים

הבדיקה צריכה להיות לאור הנר³⁵, ולא לאור הלבנה. אין לבדוק באבוקה, שמא לא יבדוק יפה משום שירא שלא ישרף הבית, וגם משום שאינו יכול להכניסו

הערות

וכן נראה מדברי הט"ז סי' תמ"ה סוף ס"ק ה'.
34. וי"א שאין להם לברך [ערוך השולחן סי' תל"ג סע' מ"ג], ויש מזהירים את השמשים שיברכו בבתיים ויכונו להוציא גם את בדיקת בבית הכנסת, ואחר בדיקת ביתם יבדקו הבית הכנסת [דעת תורה סוף ס"י]. ויש מפקקים על עצה זו, דכיון שביתו ובית הכנסת הם ב' חיובים נפרדים, הוי הליכה ביניהם הפסק [תשובות והנהגות ח"א סי' רפ"ז]. בבאיור דעת המשנ"ב שסובר שיכול לברך, י"ל משום שסובר שיכול לברך על בדיקה שהיא כדי שלא יבוא לאוכלו אע"פ שאין חשש שיעבור על "בל יראה" [כן למד בתשובות והנהגות ח"ב סי' ר"ב], או י"ל שמברך משום שהוא שליח של בעל החמץ לבדוק בשבילו [כן פירש בשו"ת קנין תורה ח"ה סי' ל"ג אות ג'].
35. ואין צריך לכבות את אור החשמל בשעה שבודק [כן פסקו החזון איש, והגר"מ פיינשטיין, והגר"ש אויערבאך, והגר"ש אלישיב (הובאו דבריהם בשבות יצחק עמ' ל"ד), וחוט שני (עמ' נ"ט), ועוד פוסקים].

28. בחק יעקב (סי' תל"ג ס"ק י"ג) משמע שאפילו אין טירחה כולי האי לילך שם, מ"מ פטור. במקור חיים (סי' תל"ח ס"ק ג') לא משמע כן, אבל לעיל (סי' תל"ג סק"ח) פסק חק יעקב שם, וצ"ע.
29. נלמד משו"ע (סי' תמ"ב ס"ו), אבל הוי רק חומרא בעלמא, כמו שכתב הט"ז (ס"ק ב').
30. יש מדייקים מלשון המחבר שאין חייב להוריד פחות מכזית, ויש מפקקים על זה [משנ"ב סי' תל"ח ס"ק י"ב].
31. היינו בין באמצע החצר ובין בצדיה, אבל לא מהני עופות לחורין וסדקים שבצדי החצר [משנ"ב סי' תל"ג ס"ק ב"ה].
32. וכל שרגילין לאכול שם, נחשב שודאי היה שם חמץ, משום שאי אפשר שלא יפול איזה חמץ בשעת האכילה [ב"ח סי' תל"ג ס"ח ד"ה כתב רבינו].
33. וקודם זמן איסורו מותר להשליך שם חמצו ולהפקירו, ואם הוא עדיין שם אחר זמן איסורו, לא איכפת לו [משנ"ב סי' תל"ג ס"ק כ"ח]. [ונראה שדין זה הוי אפילו במקום שאין עורבים מצויין,

מקורות

מקום. שו"ע (סי' תל"ג סע' ו'), ומשנ"ב (ס"ק כ"ז-כ"ח). **בבית.** שו"ע (סי' תל"ג סע' ו'), ומשנ"ב (ס"ק מ"ג). **כתבו.** משנ"ב (סי' תל"ז סוף ס"ק ל"ב). **הבדיקה.** טור (סי' תל"ג ס"ב), שו"ע (סע' א"ב), משנ"ב (ס"ק ח"י"ב), ועיין

לחורים וסדקים. אבוקה היינו שאוחז ב' נרות בידו ביחד. אפילו אם הם דבוקים או קלועים יחד, הוי אבוקה ואינו חשוב כאחד. וכן נר שיש בו שתי פתילות, ויש ריוח בין פתילה לפתילה, הוי אבוקה. בדיעבד אם בדק באבוקה, אינו יוצא ידי חובתו. אין לבדוק בנר של שמן, משום שמתירא להכניסו בחורים ובסדקים מחשש שהשמן ישפך, ובדיעבד נחלקו הפוסקים אם יצא. אין לבדוק בנר של שומן, דירא לבדוק בו היטב שמא ינטף ממנו על כלי חלב שלו ויאסור את הכלים, וכן בנר של חלב. בדיעבד יוצא בנר של שומן או חלב. למעשה נוהגים לבדוק בנר של שעה, והבודק בפנס [פלאשלייט], יש לו על מה לסמוך³⁶, וטוב להתחיל הבדיקה בנר שעה כיון שכן נהגו לבדוק, וכדי שתחול הברכה באופן שתיקנו חז"ל³⁷. אם אין לו נר שעה או פנס, יכול לבדוק בכל נר שבדיעבד יוצאים בו.

גם כשבדוק ביום, כגון אם שכח לבדוק בליל י"ד, יבדוק לאור הנר ולא לאור החמה, משום שרק בנר יכול לבדוק בחורים וסדקים. אכסדרה שאורה רב [היינו מקום מקורה שיש לו רק ג' דפנות וצד רביעי פתוח לגמרי], בדיעבד אם לא בדק שם בליל י"ד, יכול לבדוק ביום י"ד לאור החמה. וכן הדין בשאר החדרים ממול החלונות ממש, משום שיש שם הרבה אור³⁸, אבל בצדדי החלון לא יבדוק לאור היום.

בשעת הבדיקה נוהגים ליטול נוצות לכבד בחורין וסדקין, כדי לגרור משם את החמץ. גם נוטלים כלי ליתן בו את החמץ, ואם לא נמצא שום חמץ, שורפין את הכלי, כדי שלא תשתכח תורת ביעור.

צריך לכבד ולסדר את הבית קודם הבדיקה, כדי שיוכל לבדוק היטב. נוהגים לעשות זאת ביום י"ג, בכדי שיוכל לבדוק כדין מיד בתחילת הלילה.

ברכה על הבדיקה

קודם הבדיקה מברכים "אקב"ו על ביעור חמץ", כיון שבדיקה הוי לצורך הביעור.

הערות

(הליכות שלמה פ"ה סעי' י"א) פסק להשתמש בו רק כשאי אפשר בנר, והגר"ש ואונר (קובץ מבית לוי, ניסן עמ' ה') פסק שיכול לבדוק בפנס בברכה במקום חשש דליקה. ובחוט שני (עמ' נ"ט) פסק שצריך נר, וישתמש בפנס רק בצירוף הנר. 37. כן פסקו הגר"י קמנצקי (אמת ליעקב סי' תל"א הע' 427), והגר"ש קמנצקי (קובץ הלכות פ"ד ס"א). 38. ורק אם אין זכוכית בחלונות [משנה ברורה סימן תל"ג ס"ק ז'], אבל חלונות שלנו שהזכוכית בהם דקה וזכה, מותר [דעת קדושים (הובאו דבריו בדעת תורה ריש הסימן)], וכן הובא בשם הגר"ש אלישיב (הגש"פ עמ' י"ז).

36. שהרי כל הטעמים שזכרו בפוסקים לפסול מיני נרות שונים, אינם נוגעים לפנס, [ובפרט שבזמננו שאין אנו רגילים לטלטול נרות, הרבה אנשים יראים לבדוק בנר מפני חשש דליקה ולא יבדקו שפיר, ויש מעלה להשתמש בפנס], ואף את"ל שבעינן "נר" [ואכמ"ל בזה], גם זה [לדעת הרבה פוסקים] מקרי נר [שערים מצויינים בהלכה סי' קי"א ס"ק ד']. וכן היא דעת הגר"מ פיינשטיין והגר"א קוטלר (ספר הלכות פסח עמ' פ"ח), וכן הובא בשם הגר"ש אלישיב [מעיקר הדין] (שבות יצחק עמ' ל"ה, עיי"ש), וכן פסק [לכתחילה] הגר"ש קמנצקי (קובץ הלכות פ"ד ס"א). והגר"ש אויערבאך

מקורות

בהערות 36-37. **גם** שו"ע (סי' תל"ג סעי' א'), ומשנ"ב (ס"ק ג'-ה', ז'). **בשעת**. רמ"א (סי' תמ"ה ס"ג), ומשנ"ב (סי' תל"ג ס"ק מ"ז). **צריך**. רמ"א (סי' תל"ג סעי' י"א), ומשנ"ב (ס"ק מ"ז). **קודם**. שו"ע (סי' תל"ב ס"א), פרי מגדים (א"א ס"ק א'), ומשנ"ב (ס"ק ב'-ג').

אם בירך "לבער", יצא. אין מברכים "על בדיקת חמץ", משום שאין הבדיקה סוף קיום המצוה, ואף בדיעבד לא יצא. י"א שטוב ליטול ידיו קודם שמברך, משום נקיות.

מי ששכח לברך, אם הוא עדיין באמצע הבדיקה, יכול לברך. אם כבר סיים את הבדיקה, יש סוברים ששוב אינו יכול לברך, משום שלא נתקנה ברכה אלא על בדיקה³⁹. לדעה זו, יש לו לברך בשעת השריפה בלא שם ומלכות. אולם דעת הרבה אחרונים היא שיכול לברך למחר קודם הביעור, ואין למחות במי שרוצה לסמוך עליהם.

אסור לדבר בין הברכה לתחילת הבדיקה, בין לצורך הבדיקה⁴⁰, בין שלא לצורך הבדיקה. בדיעבד אם קודם שהתחיל לבדוק שח דברים שאינם לצורך הבדיקה, צריך לחזור ולברך. אפילו אחר שהתחיל לבדוק, טוב שלא לדבר דברים שאינם לצורך הבדיקה עד שיגמר לבדוק ולבטל, כדי שישים את לבו לבדוק בכל המקומות שצריך⁴¹. בדיעבד אם שח, אין צריך לחזור ולברך.

בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתיים, ואין ההליכה ביניהם נחשבת כהפסק⁴².

יכול בעל הבית למנות שליח לבדוק, אבל מ"מ יש לו לסייע לדבר, משום שמצוה בו יותר מבשלוחו. צריך השליח לעמוד אצל בעל הבית בשעת הברכה לצאת בברכתו ולענות "אמן". אין לשלוח לבדוק מי שלא שמע את הברכה. אולם אם קשה לו לגמור את הבדיקה בעצמו, יכול לבקש מאחרים שיסייעוהו, אע"פ שלא שמעו את הברכה⁴³. אם בעל הבית אינו בודק כלל, אלא ציוה לשליח לבדוק את כל הבית, יברך השליח.

הנחת עשר פתיתים חמץ

נוהגים להניח י' פתיתים חמץ במקום שימצאם הבודק. הטעם לזה הוא משום שיש אומרים שאם אין הבודק מוצא כלום, הוי ברכתו לבטלה⁴⁴, ובפרט בזמן הזה שכל הבית נקי כבר ומכובד מכל חשש חמץ קודם הבדיקה. נכון לדקדק שיהיו הפתיתים מחמץ קשה כדי שלא יתפוררו, ושתהיה כל אחד פחות מכזית⁴⁵, ויניחם

יום ג'
ט"ז אדר

הערות

39. ואם עדיין לא ביטל, יש סוברים שיכול לברך קודם הביטול [פרי חדש סי' תל"ב אות א' ד"ה כל, ושו"ת מרדכי זיסקינד רוטנבורג ס"ח], ויש חולקים [פרי מגדים מש"ז ריש ס"ק ב', ושו"ע הרב ס"ה].
40. אבל אם אי אפשר לבדוק אם לא ידבר, מותר לדבר [שו"ע הרב סי' תל"ב ס"ז].
41. אבל יכול לברך "אשר יצר" וכדומה [קובץ מבית לוי ח"א עמ' כ"ב].
42. י"א דהיינו רק מבית לבית, אבל אם צריך לילך לחצר אחרת הוי הפסק, אבל כמה אחרונים
חולקים [משנה ברורה סי' תל"ב ס"ק ז'].
43. ואין השליח מברך לפי שהכל הוי מצוה אחת וכבר בירך בעל הבית [משנ"ב סי' תל"ב ס"ק י"א].
44. אבל יש חולקים על טעם זה, וסוברים שאין כאן חשש ברכה לבטלה, שכן היא המצוה לבדוק את החמץ ולחפש אחריו שמא ימצא ואם לא ימצא אין בכך כלום, ועוד דהברכה קאי על מה שיבער למחר בודאי ממה שישיר מאכילתו [משנה ברורה סימן תל"ב ס"ק י"ג].
45. כדי שלא יצטרך בדיקה אחרת אם יאבד אחד

39. ואם עדיין לא ביטל, יש סוברים שיכול לברך קודם הביטול [פרי חדש סי' תל"ב אות א' ד"ה כל, ושו"ת מרדכי זיסקינד רוטנבורג ס"ח], ויש חולקים [פרי מגדים מש"ז ריש ס"ק ב', ושו"ע הרב ס"ה].
40. אבל אם אי אפשר לבדוק אם לא ידבר, מותר לדבר [שו"ע הרב סי' תל"ב ס"ז].
41. אבל יכול לברך "אשר יצר" וכדומה [קובץ מבית לוי ח"א עמ' כ"ב].
42. י"א דהיינו רק מבית לבית, אבל אם צריך לילך לחצר אחרת הוי הפסק, אבל כמה אחרונים
חולקים [משנה ברורה סי' תל"ב ס"ק ז'].
43. ואין השליח מברך לפי שהכל הוי מצוה אחת וכבר בירך בעל הבית [משנ"ב סי' תל"ב ס"ק י"א].
44. אבל יש חולקים על טעם זה, וסוברים שאין כאן חשש ברכה לבטלה, שכן היא המצוה לבדוק את החמץ ולחפש אחריו שמא ימצא ואם לא ימצא אין בכך כלום, ועוד דהברכה קאי על מה שיבער למחר בודאי ממה שישיר מאכילתו [משנה ברורה סימן תל"ב ס"ק י"ג].
45. כדי שלא יצטרך בדיקה אחרת אם יאבד אחד

מקורות

מ. רמ"א (סי' תל"ב ס"א), ומשנ"ב (ס"ק ד'). אסור. שו"ע (סי' תל"ב סע' א'), פרי מגדים (מש"ז ס"ק ג'), שו"ע הרב (סי', ומשנ"ב (ס"ק ה'-ר'). בברכה. שו"ע (סי' תל"ב סע' ב'), ומשנ"ב (ס"ק ז'). יכול. שו"ע (סי' תל"ב ס"ב), ומשנ"ב (ס"ק ח'-י"א). נוהגים. רמ"א (סי' תל"ב ס"ב), שערי תשובה (ס"ק ז'), משנ"ב (ס"ק י"ב-י"ג), שעו"צ (ס"ק

במקום משומר מתינוקות. אם הניח י' פתיתים ולא מצא אלא תשעה, צריך לחזור ולבדוק את הבית⁴⁶.

בדיקה לפחות מכזית

נחלקו הפוסקים אם יש חיוב בדיקה וביעור על חמץ פחות מכזית⁴⁷. יש סוברים שאין חיוב לבדוק חמץ פחות מכזית⁴⁸, וסגי בביטול⁴⁹. יש חולקים וסוברים שלא סגי בביטול, וצריך לבדוק גם אחר חמץ פחות מכזית, ואפילו אחר פירורים⁵⁰. ויש מחלקים בין פירורים לחתיכות קטנות שהן פחות מכזית, שפירורים סגי בביטול, וחתיכות קטנות שהדרך לאכול אותם צריכות ביעור⁵¹. לכו"ע אם הן מטונפין קצת קודם זמן איסור, כגון אם דרסן ברגליו, הרי זהו ביעורן ואין צריך בדיקה וביעור.

מחלוקת הנ"ל היא לענין עיקר הדין, אבל כבר נהגו לגרר הכתלים והכסאות שנגע בהם חמץ, אע"פ שאין כאן אלא נגיעה מועטת, והענין דישראל קדושים הם ונהגו להחמיר אפילו במשהו⁵².

הערות

חשובים, הם בטלים ממילא], ונחלקו הפוסקים אם הוא מן התורה משום שחצי שיעור אסור מן התורה או רק מדרבנן, ראה בספר בדיקת חמץ וביעורו (פ"ב הע' ג') שהביא דברי הפוסקים בזה.

48. דברי הפוסקים בזה הובאו בתוספת מראה מקומות (עמ' שכ"ב אות ג').

49. פירורים אינם צריכים ביטול בפירוש, משום שהם בטלים ממילא [פסחים ו:], ולגבי חתיכות קטנות פחות מכזית, נחלקו הפוסקים אם הם ג"כ בכלל פירורים [ראה בספר ברכת מועדיך (עמ' ל"ז) שמביא את דברי הפוסקים בזה].

50. דברי הפוסקים בזה הובאו בתוספת מראה מקומות (עמ' שכ"ב אות ד'). ובדעת המשנה ברורה בזה, ראה בתוספת מראה מקומות (שם אות ה').

51. כן משמע דעת הפרי מגדים (א"א סי' תמ"ב ס"ק י', וסי' תמ"ד ס"ק ו'), וכן הובא בשם הגר"ש אלישיב (הגש"פ עמ' 16 ד"ה מקום), והגר"ש קמנצקי (קובץ הלכות פ"ו סי').

52. יש להסתפק אם מנהג זה הוא רק לענין ביעור או אף לענין בדיקה. [לכאורה בדברי הרא"ש (פ"ג ס"ב), שהוא מקור למנהג זה, משמע שהוא גם לענין בדיקה, שהרי אם כונתו רק לענין ביעור, עדיין יש נפק"מ גדול להלכה בין רש"י ור"י לענין בדיקה, עיי"ש].

מהם [שו"ת זרע אמת סוף סי' מ"ח]. אבל זה מועיל רק לסוברים שפחות מכזית אינו מחייב בדיקה (ראה לקמן בסמוך). אבל כל הפתיתים ביחד צריך שהיה בהם כזית, כדי שיהא חיוב ביעור עליהם לכו"ע [מנחת פיתים סי' תל"ב ס"ב, ושדי חמד מע' חר"מ ס"ה אות מ"ט]. [אבל צ"ע במש"כ שם בענין צירוף]. ויש שכתבו להניח חתיכה אחת שגדולה יותר מכזית [הגר"צ ובר (קובץ מוריה גל' ק"ג עמ' קכ"ז)].

46. כן כתב בחוט שני (עמ' ס"ב ד"ה ואם). והיינו אם הניח חתיכות גדולות מכזית, או לפי הסוברים שיש חיוב בדיקה אף על פחות מכזית. והנה בשו"ע (סי' תל"ט ס"ב) מבואר שאם בדק ולא מצא חתיכה, אין צריך לחזור ולבדוק, אבל במשנה ברורה (ס"ק ט') ביאר ששם מותר משום שיש לתלות שנאכל ע"י עכבר, וזה לא שייך אצלנו. וגם במשנ"ב (סי' תל"ד ס"ק ג') משמע שאחר שבדק ולא מצא אין צריך לחזור ולבדוק, אבל גם שם שייך טעם הנ"ל. ואף את"ל שאחר שבדק היטב אין צריך לחזור ולבדוק ויכול לסמוך על הביטול, מי"מ מי שבדק בהעברה בעלמא, בודאי צריך לחזור ולבדוק אחריו.

47. ולגבי ביטול, מבואר בגמרא (ו:): שאסור לקיים אפילו פירורים בלי ביטול [אבל כיון שאינם

מקורות

י"ב, וחוט שני (עמ' ס"ב ד"ה ואם). **נחלקו.** משנ"ב (סי' תמ"ב ס"ק ל"ג, וסי' ת"ס ס"ק ט'), ועיין בהערות 48, 50-51. **מחלוקת.** שו"ע (סי' תמ"ב ס"ו), שעה"צ (ס"ק נ"ב).

פעמים שיש חיוב לבער פחות מכזית לכו"ע. כגון אם יש כמה חצאי זיתים של חמץ בכלי אחד, הכלי מצרפם וחייב לבערם⁵³. וכן אם יש בבית פירורים של בצק, חייב לבערם, משום שיש לחוש שאם יכבד את הבית ידבקו הפירורים יחד ויהיו בזה כזית⁵⁴. כלי חמץ שאין דעתו להשתמש בהם בפסח, צריך לשפשפם היטב קודם שמצניעם, אע"פ שאין שם כזית⁵⁵. עריבה⁵⁶ שנמצא בצק חמץ בתוך סדיקה, והבצק נמצא שם כדי לחזק את העריבה, אין חיוב לבערו אלא אם כן יש כזית חמץ במקום אחד, משום שפחות מזה בטל לעריבה⁵⁷.

נחלקו הפוסקים אם צריך לבדוק אחר פירורי חמץ בדפי הספרים⁵⁸. גם לדעת הפוסקים מבידיקה, ספרים שהשתמשו בהם עם חמץ אין להניחם על השולחן שאוכל שם בחג הפסח⁵⁹.

נכנס חמץ לבית אחר הבדיקה

בשעת הבדיקה יניח את החמץ שרוצה לאכול במקום משומר מתינוקות⁶⁰, שמא לאחר שיבדוק חדר אחד יטול תינוק מהחמץ ויכניסנו לחדר, ויצטרך לבדוק פעם שנית. וכן אחר הבדיקה יזהר להצניע את החמץ שמצא ודעתו לבער. אם לא הצניע את החמץ היטב ונחסר ממנו ויש לחוש שתינוק לקח אותו [ואין בו דעת לשאול אותו אם אכן לקחו, ואם אכלו], צריך לחזור ולבדוק, בלי ברכה.

תינוק שנכנס לבית עם חמץ, אם הוא בר דעת, נאמן לומר שאכלו. ואם אינו בר דעת, וכן אם עכבר נכנס עם חמץ, ואינו ידוע מה עשו בו [אם השאירו אותו שם,

הערות

53. בשו"ע (סי' תמ"ב סע' י"א) כתב שבצק מחובר לכלי מצטרף לכזית, ובפרי חדש (סע' י"א) כתב שאין כלי מצטרף דברים תלושים שבתוכו, אבל הרבה פוסקים לא סוברים כן [שו"ע הרב (ק"א אות ט"ז), חתם סופר (מ"ה, ד"ה וגם מכאן), שו"ת אבני נזר (סי' רל"ז), ערך שי (נדה דף ז'), ספר בני גרשון (סי' תמ"ב)]. ועיין בספר ויאמר יעקב ס"י.
54. ועיין עוד בזה בשו"ע (סי' תמ"ב ס"ח) ומשנ"ב (ס"ק ל"ז).

55. כן משמע בשו"ע (סי' תנ"א ס"א) ושעה"צ (סק"ו). ויש לעיין בטעם הדבר, שהרי בפשטות משמע שהוא מדינא, ולא רק מחמת מנהג של ישראל קדושים הנ"ל, ועיין בקובץ תל תלפיות (גל' ס"א עמ' קס"ז), ספר בדיקת חמץ כהלכתו (פ"ב הע' ט"ו), וקובץ אור ישראל (גל' מ"ג עמ' קכ"ז).
56. היינו כלי שלשין בו עיסה, שהדרך היה לסתום את הסדקים שבו עם בצק.
57. ואם אינו עשוי לחזק, לפי המקילים בחצי זית בעלמא, גם כאן פטור, ורק אם יש בצירוף כולם כזית יש חיוב ביעור, אבל יש הרבה מחמירים אף אם

אין שם אלא פחות מכזית [אם אינו מטונף קצת] אם אינו עשוי לחזק [משנ"ב סי' תמ"ב ס"ק ל"ג].
58. דעת החזון איש (סי' קט"ז אות י"ח) היא, שצריך לבדוק את הספרים, אבל הרבה פוסקים סוברים שאין צריך לבדוק אותם [הגר"מ פיינשטיין (שמעתא דמשה עמ' שמ"ה), הגר"ש איערבאך (הליכות שלמה פ"ה ס"ו), שו"ת אור לציון (ח"א סי' ל"ב), וכן הובא בשם הגרי"ש אלישיב (הגש"פ עמ' 16 ד"ה מקום)]. (ובביאור שיטת הגר"א בזה, ראה בשבות יצחק עמ' י"ח, ובהלכות חג בחג פ"ז הע' ט').
59. כן הובא בשם הגר"מ פיינשטיין והגרי"ש אלישיב (שם), וזה כעין שכתבו הראב"ן (דף ל"א: ד"ה ואע"פ) והרמ"א (סי' תמ"ז סע' י"ב), עיי"ש.
60. בשו"ע (סי' תל"ד ס"א) כתב שצריך להצניע את החמץ משום חשש שיטלנו עכבר, אבל נראה שבזמן הזה ברוב המקומות שלנו אין צריך לחוש לעכבר, ונפק"מ בבית שאין תינוקות מצוין, לכאורה אין צריך להצניעו. [חוץ ממקומות שגרים בקרקע, שמצויים עכברים או חתולים וכדומה, שיש לזהר בזה].

מקורות

פעמים. שו"ע (סי' תמ"ב סע' ז', ח', י"א, וסי' תנ"א ס"א), וראה בהערה 53. **נחלקו**. ראה בהערות 58-59. **בשעת**. שו"ע (סי' תל"ד ס"א), ומשנ"ב (ס"ק א'-ב'). **תינוק**. שו"ע (סי' תל"ח ס"א), ומשנ"ב (ס"ק א', ז').

או נטלוהו משם, או אם אכלוהו], צריך לחזור ולבדוק את החדר שנכנסו בו. ואפילו ביטל חמצו, מ"מ אסור ולא אמרינן ספק דרבנן לקולא, דכיון שידעינן שודאי הביאו חמץ לחדר זה, אין ספק מוציא מידי ודאי⁶¹.

חדרים שאין ידוע אם נכנסו לשם עם חמץ, יש להקל אם ביטל חמצו⁶². וכן יש להקל אם היה כבר קטן, משום שיש ספק ספיקא, שמא לא נכנס לחדר זה ושמא אכלו. אם לא ידוע כלל לאיזה חדר נכנסו, צריך לבדוק את כל החדרים, אפילו אם כבר ביטל⁶³.

אם בדק את הבית אחרי שנכנסו לשם עם החמץ, יש כמה חילוקי דינים [ובמילואים סי' א' נתבאר עוד בענין זה]: (א) אם בדק מקצת הבית ומצא כבר שלם, ואינו מכיר אם זהו הכבר שהכניסו, אין צריך לבדוק את שאר הבית, אם כבר ביטל או אם עדיין יכול לבטל⁶⁴, משום דאז הוי ספק דרבנן. י"א שאפילו בלא ביטול יש להקל אם היה כבר קטן, משום שיש ספק ספיקא, שמא התינוק או העכבר אכלוהו, ושמא הכבר שמצא הוא הכבר שהכניס⁶⁵. (ב) אם בדק את כל הבית ולא מצא את הכבר, אין צריך לחזור ולבדוק, משום דתלינן שאכלוהו. לאחר שחזר ובדק אין צריך לבטל שוב בלילה, שיכול לסמוך על הביטול של מחר⁶⁶.

מי שמצא חמץ בביתו אחר הבדיקה, אינו צריך לחשוש שמא יש שם עוד חמץ ולבדוק את הבית פעם שנית. וכן אם נכנס נכרי לבית עם חמץ, אין צריך לחזור ולבדוק את הבית, דמסתמא הנכרי אכלו או נטלו לביתו.

לא בדק בליל י"ד

מי ששכח לבדוק בליל י"ד, יבדוק ביום מיד לאחר שנזכר, שמא ישכח שוב. אסור באכילה ומלאכה ולימוד עד שיבדוק. אם עדיין לא הגיע שעה ר', יבטל אחר הבדיקה

הערות

61. אפילו היה כבר קטן, לא הוה ספק ספיקא, שמא הוציאו מהבית ושמא אכלו, משום ששני הספיקות הם מענין אחד [שם אחד], שמא לקח את החמץ שמא לא לקח [ע"פ דרכי משה סי' תל"ט ס"ק א', ומשנ"ב סי' תל"ח ס"ק א'].
62. הא דבעינן ביטל כדי שיחשב ספק דרבנן, לכאורה היינו דוקא לפני זמן איסור חמץ [שאו י"ל שחצרו קונה החמץ בשבילו], או אחר זמן האיסור וחמץ שהכניסו היה שלו, אבל אם הכניסו חמץ שאינו שלו אחר זמן האיסור, אין צריך ביטול משום שבלאו הכי אינו קונה את החמץ כיון שלא ניחא לו לקנותו [ראה בפמ"ג סי' תל"ח א"א סק"ב].
63. ואם היה כבר קטן, שיכול העכבר לאכלו, עיין בבית יוסף ודרכי משה ובהגהות מהר"ל.
- [שעה"צ סי' תל"ט ס"ק ט']. [היינו שבית יוסף (ד"ה וכן) מצדד שספק אכלו עכבר אינו ספק גמור, אבל דרכי משה (ס"ק א-ב) והגהות מהר"ל (ס"ק א') סוברים שהוא ספק גמור, ולכן כשביטל חמצו הוי ספק דרבנן לקולא].
64. אבל אחר שעה ה' בבוקר ערב פסח לא מועיל ביטול, כמו שיתבאר לקמן (עמ' כ"ה ד"ה חילוק).
65. ויש מפקפקים על זה, ש"ל שכל שהוחזק שהיה שם חמץ, לא מועיל ספק ספיקא [פרי מגדים סי' תל"ח מש"ז סוס"ק א', ושעה"צ ס"ק ב'].
66. הגם שבדרך כלל צריך לבטל בלילה ואין סומכין על ביטול היום, היינו בקבע אין לשנות את המנהג לבטל בלילה, משא"כ כאן שכבר ביטל בלילה [מחצית השקל סי' תל"ד סוס"ק ב'].

מקורות

חדרים. משנ"ב (סי' תל"ח ס"ק ה', וסי' תל"ט ס"ק ח'). **אם.** שו"ע (סי' תל"ח ס"א, וסי' תל"ט ס"ב), משנ"ב (סי' תל"ד ס"ק ג', סי' תל"ח ס"ק ב', וסי' תל"ט ס"ק ט-י), ושעה"צ (סי' תל"ח ס"ק ב'). **מי שמצא.** שו"ע (סי' תל"ח ס"ק ד', י"א). **מי ששכח.** שו"ע (סי' תל"ח ס"א), ומשנ"ב (ס"ק א-ה', וסי' תל"א ס"ק ד').

[אבל לא מועיל ביטול אחר תחילת שעה שישית, כמו שיתבאר לקמן עמ' כ"ה ד"ה חילוק]. התחיל הפסח ועדיין לא בדק, צריך לבדוק בתוך הפסח. צריך לברך על הבדיקה אפילו אם כבר ביטל⁶⁷. אפילו אם לא נזכר עד אחר פסח, צריך לבדוק אז, כדי למצוא את החמץ שעבר עליו הפסח. אולם הבדוק אחר פסח אינו מברך, כיון דחמץ שעבר עליו הפסח מותר בשהייה, ובדיקתו היא רק כדי שלא יבוא לאוכלו. כל הבדיקות צריך שיהיו בחורין ובסדקים, ולאור הנר, אפילו כשבודק ביום. אם נזכר ביו"ט עצמו, אין לבדוק עד חול המועד, דבלאו הכי אינו יכול לשרוף חמץ ביו"ט⁶⁸.

ביטול חמץ

יבטל את החמץ מיד אחר הבדיקה. עיקר הביטול הוא שְׁיִשִּׁים בלבו שהחמץ שברשותו אינו חשוב כלום והוא כעפר, וכשגומר בלבו כך הרי הסיח דעתו מכל חמץ שברשותו ונעשה הפקר⁶⁹. אין מברכים על ביטול, משום שהוא תלוי בלב, ואין מברכים על דברים שבלב.

יום ד'
י"ז אדר

ביטול מועיל בכל לשון, אבל צריך לאמרו בלשון שמבין. מ"מ אם אומרו בלשון הקודש או שאר לשון שאינו מבין, בדיעבד מועיל, ובלבד שמבין את ענין הביטול, שיודע שהוא מפקיר חמצו, שאם הוא סובר שאומר איזה תפלה, לא יצא. בלשון תרגום אומרים "כל חמירא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה [פירוש: ראיתיה] ודלא בערתיה ליבטל וליהוי הפקר כעפרא דארעא". הלשון "חמירא" כולל חמץ ושאר, אבל בשאר לשונות צריך לפרט חמץ ושאר⁷⁰. כשמבטלין בלילה אין לבטל אלא חמץ שאינו

הערות

68. במשנה ברורה (סי' תל"ה ס"ק ג') כתב שאם לא ביטל אפשר שיש לבדוק, אבל בשעה"צ (ס"ק ו') ביאר שתלוי במחלוקת הפוסקים אם יכול לשרוף את החמץ ביו"ט, ולקמן (סי' תמ"ז ס"ק ו') פסק המשנ"ב שאין לשרוף את החמץ ביו"ט, אי"כ לכאורה בכל אופן אין לבדוק אחריו ביו"ט. [אך בספר הלכות חג בחג (פ"ב הע' ו') כתב שהמחלוקת הנ"ל היא רק לגבי ביעור, אבל בודאי יש לבדוק כדי לכופו בכלי, וביאר כן בדעת המשנ"ב, וצ"ע]. ובספר אור לפארו (סי' תל"ה ס"א) כתב, שבזמנינו שאנו מנקין את כל הבית היטב, בודאי אין לבדוק ביו"ט.

69. ולענין מי שאין פיו ולבו שוים, ראה בתוספת מראה מקומות (עמ' שכ"ג אות ו').

70. משמע שאף בלשון הקודש צריך לומר חמץ ושאר, אבל הגר"א מפקפק על זה [ביאור הלכה סי' תל"ד ס"ב ד"ה אבל].

67. בספר דברי הגאונים (אות קכ"ח) כתב, שבעל ספר סמא דחיי כתב לו, שאם מכר כל חמצו לנכרי, אין לברך על הבדיקה, כיון דהוי חמץ של נכרי, וכתב דברי הגאונים שהוא נכון, [וסיים שיש להרהר את הברכה או יאמר "ברוך רחמנא מלכא דעלמא" וכו']. [ויש לעיין בזה, דאולי הוא לשיטתו, שסובר (אות צ"ז) ששמש בית הכנסת אין לו לברך, שאין מברכים משום חשש שמא יבוא לאוכלו בלבד. אבל לפי המשנ"ב שפסק שם שיש לשמש לברך, אולי הוא הדין כאן, ועיין הערה 34 שיש שם ב' ביאורים בשיטת המשנ"ב שם]. וטעם אחר שלא לברך, לפי שיש סוברים שניקוי הנשים מועיל, ואנו מברכים רק משום שמניחים י' פתיתי חמץ (ראה לעיל עמ' י'), וזה לא שייך בפסח. אבל מצד אחר אולי לא סגי בטעם זה, דהא צריך לבאר שאכן הנשים ניקו את כל הבית, וזה שייך גם בפסח [ראה בהליכות שלמה פ"ה הע' כ"א].

מקורות

יבטל. שו"ע (סי' תל"ד ס"ב), שו"ע הרב (ס"ז), ומשנ"ב (סי' תל"ב ס"ק ג'). **ביטול.** שו"ע (סי' תל"ד סע' ב'-ג'), פרי מגדים (א"א ס"ק ו'), ומשנ"ב (ס"ק ז'-ר"א).

ידוע לו, "דלא חזיתיה", משום שעדיין יש לו חמץ שדעתו לאכול למחרת ומשום שצריך לקיים מצות שריפה בחמץ שלו. לכן טוב לחזור ולבטל פעם שניה בבוקר מיד אחר השריפה, ויאמר "דחזיתיה ודלא חזיתיה, דבערתיה ודלא בערתיה". מ"מ צריך לבטל גם בלילה, שמא ישכח לבטל בבוקר.

מי שהולך בדרך, יבטל במקום שנמצא. דעת המחבר היא, שיכול למנות שליח לבטל, אבל יש חולקים. בשעת הדחק יש להקל, אבל נכון שגם בעל החמץ יבטל בדרך. שליחות מועילה רק אם צוהו בפירוש לעשות ביטול, ולא סגי במה שצוהו לבדוק⁷¹. צריך השליח לומר "חמצו של פלוני יהא בטל" וכו'. איש שהלך בדרך, והוא אינו רגיל לבטל חמצו, אשתו צריכה לבטל בשבילו [בלשון שמבינה], אף שלא צוה אותה, שמא בעלה שכח לבטל, וצריכה לומר "כל חמירא דאיכא ברשות בעלי". אין לה לעשות שליח, כיון שגם הבעל עצמו אינו יכול לעשות שליח רק בשעת הדחק, כל שכן האשה שאין החמץ שלה⁷².

ההולך מביתו קודם זמן הבדיקה

היוצא מביתו קודם ליל י"ד, אם הוא בתוך ל' יום, חייב לבדוק קודם שיוצא [אלא אם כן מינה שליח לבדוק ביתו לפני פסח], אפילו אם אין דעתו לחזור עד אחרי פסח, משום שכבר חלה עליו חובת בדיקה⁷³. יבדוק בלילה לפני יציאתו לאור הנר, בלי ברכה⁷⁴. אחר הבדיקה יבטל ויאמר "כל חמירא דאיכא בביתא הדין" וכו'. אם שכח לבדוק בלילה, יבדוק למחר לאור הנר. אחר הבדיקה צריך לסגור את הבית, שלא יכניס לשם כל אדם חמץ.

ההולך מביתו קודם ל' יום ואין דעתו לחזור עד לאחר הפסח, אינו חייב לבדוק⁷⁵. קודם הפסח יבטל את החמץ בכל מקום שהוא. אם יש שם חמץ ידוע, נחלקו הפוסקים אם חייב לבערו. אבל אם דעתו לחזור בתוך ימי הפסח, חייב לבדוק, אפילו אם הוא יוצא מתחילת השנה, כדי שלא יחזור בפסח ויבוא לידי אכילת החמץ. ואם דעתו לחזור קודם פסח, דעת רש"י היא, שאינו צריך לבדוק, שהרי יבדוק כשיחזור. אולם יש חולקים וסוברים שאם הולך בדרך רחוקה, צריך לבדוק קודם שהולך, ואפילו אם דעתו לחזור זמן רב קודם פסח, שמא ישתהה מלחזור עד ערב פסח בין

הערות

71. ולא מהני בלי מינוי שליחות אף דהוי זכות לו [משנ"ב סי' תל"ד ס"ק ט"ו]. ויש מפקפקים על זה, וסוברים שמינוי שליחות לבדוק הוי כמינוי לבטל [בה"ל ס"ד ד"ה יהא בטל], (עיי"ש עוד). לענין מכירת חמץ של מי שלא נמצא בעיר, עיין לקמן (עמ' רפ"ד ד"ה יכול).
72. ויש סוברים שיכולה לעשות שליח [ביאור הלכה סי' תל"ד ס"ד ד"ה שתבטל].
73. העושה ביתו אוצר ואין דעתו לפנותו עד סמוך או תוך פסח או לאחריו, דינו כהולך מביתו
- [שלחן ערוך סימן תל"ז ס"א].
74. בביאור הלכה (סי' תל"ז ס"א ד"ה ולא יברך) כתב שי"א שיש לברך וצ"ע למעשה, ובשעה"צ (סי' תל"ג ס"ק ה') כתב שקי"ל שלא לברך. וכתב בספר דברי הגאונים (אות קל"ט) שיש להרהר את הברכה או יאמר "ברוך רחמנא מלכא דעלמא" וכו'.
75. ואפילו אם הוא הולך למקום אחר בתוך אותה עיר, פטור, אם אינו חוזר לביתו בל' יום קודם החג [הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פ"ה הע' 91)].

מקורות

מו. שו"ע (סי' תל"ד ס"ד), ומשנ"ב (סי' י"ד-ט"ו, י"ז-י"ט). **היוצא**. שו"ע (סי' תל"ז ס"א), משנ"ב (סי' א'-ג'), ושעה"צ (סי' ה'). **ההולך**. שו"ע (סי' תל"ז ס"א-ב'), ומשנ"ב (סי' ה'-ט', כ"ג).

השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער, והכל לפי הענין. לכתחילה יש להחמיר כדעה שניה, אבל בשעת הדחק יש להקל כשיטת רש"י.

דין זה שיש חיוב לבדוק קודם שהולך בדרך כשדעתו לחזור קודם פסח, לא נאמר אלא רק בהולך למקום רחוק, אבל היוצא לדרך קרובה ודעתו לחזור קודם פסח, אפילו בתוך ל' יום לא חיישינן⁷⁶. ומ"מ הכל לפי הענין, שפעמים אפילו בדרך קרובה אם מגביל זמן ביאתו בצמצום קרוב לזמן הבדיקה, חיישינן שמא יתעכב וצריך לבדוק מקודם, ויש מקילין בזה. ולמעשה יש לדון לפי קירוב וריחוק המקום.

גם באופנים שאינו חייב בבדיקה, מ"מ יש לו למכור חמצו לנכרי, כדי שלא יהא נאסר משום חמץ שעבר עליו הפסח⁷⁷.

פשוט הוא שחיוב בדיקה הוא רק כשיוצא מביתו, אבל מי שהיה בבית של ישראל אחר ויצא משם קודם פסח, אינו צריך לבדוק, והישראל הדר שם חייב לבדוק. אם הולך מבית של נכרי לבית אחר, אינו צריך לבדוק את בית הנכרי, כיון שהוא מפקיר את חמצו הנשאר שם ושוב אינו עובר על "בל יראה", ויקיים מצות בדיקה בבית שנכנס לשם. אולם אם הולך מבית נכרי ואינו נכנס לבית אחר, כגון שהוא יוצא בשיירה, י"א שחלה עליו חובת גברא של בדיקה, כיון שהיה בבית עם חמץ בתוך ל' יום קודם פסח, וכיון שאין לו מקום לקיים את החיוב, חייב לבדוק בבית הנכרי קודם שיוצא בעוד שהחמץ שלו. יש חולקים על זה וסוברים שאין שום חיוב לבדוק בית של נכרי. למעשה יש להקל באופן שלאחר שיצא מן הבית יכנס לשם הנכרי.

משכיר בית

המשכיר בית לחבירו ביום י"ג לצורך יום י"ד ואילך, אם עשו קנין [דהיינו כסף, שטר, חזקה או קנין סודר], ומסר המשכיר לשוכר את המפתח קודם תחילת זמן הבדיקה, חל חיוב בדיקה על השוכר, אפילו אין דעתו ליכנס לבית עד אחר פסח⁷⁸.

הערות

76. מוטל עליו כלל לבדוק. ובשו"ת אגרות משה (ח"ד סי' צ"ה) דעתו להחמיר [מייירי בחמץ ידוע. אבל לכאורה טעמו שייך אף בחמץ שאינו ידוע, עיין בדבריו ובמשנ"ב סי' תל"ז ס"ק י"ט, ודו"ק], וכן היא דעת הגרש"ז אויערבאך (מעדני שלמה עמ' ד') [אף בחמץ שאינו ידוע], וכן משמע בשו"ע הרב (ק"א אות ו') [לכל הפחות בחמץ ידוע].

78. לענין שוכר חדר בבית מלון, יש סוברים שדינו כמו שוכר בית, ואם נכנס קודם ליל י"ד [או אם נכנס מליל י"ד ואילך אבל בעל המלון לא בדק את החדר], חייב לבדוק את החדר בברכה [שו"ת שבט הלוי (ח"י סי' ס"ח), ועוד]. (ועיין בשו"ת קנין תורה ח"ה סי' ל"ג). ויש סוברים שאין לברך משום

76. בזמנינו שיכול לנסוע גם ממקום רחוק בכמה שעות ע"י אוירון, אף מקום רחוק דינו כמקום קרוב [הגר"מ פיינשטיין (שמעתתא דמשה עמ' שנא)]. [ובלבד שאינו מצמצם זמן ביאתו קרוב לזמן הבדיקה, כמו שיתבאר בסמוך].

77. בספר ראש יוסף (מהרי"י אישקאפה, סי' תל"ז) נסתפק אם נאסר החמץ, ובחק יעקב (ס"ק ט') מבואר [במה שמציין לתשובתו] שסובר שדין זה דמי למי שלא בדק ביתו מחמת אונס, ודעתו להקל באונס, וכן בספר אור לפארו (סוף דף ח:). כתב שתלוי בדין אונס, אבל דעתו להחמיר באונס. [בבה"ל (סי' תמ"ח ס"ג ד"ה אפילו) פסק להקל באונס רק בהפסד מרובה. אבל באמת י"ל שכאן עדיף כיון שלא היה

מקורות

דין. משנ"ב (סי' תל"ז ס"ק ט'). גם. עיין בהערה 77. פשוט. שו"ע (סי' תל"ז ס"ג), ומשנ"ב (ס"ק כ"ז, כ"ט, ל"ב). המשכיר. שו"ע (סי' תל"ז ס"א), ומשנ"ב (ס"ק א-ג, ה-ו).

גם חיוב ביטול הוא על השוכר, שהמשכיר הפקיר את חמצו כשיצא מן הבית⁷⁹, ומ"מ גם המשכיר יש לו לבטל בהדיא. אם קודם ליל י"ד רק עשו קנין או רק מסר את המפתח, נשאר החיוב עדיין על המשכיר, אף אם השוכר נכנס לדור שם בליל י"ד⁸⁰. יש חולקים וסוברים שאם מסר לו את המפתח, נתחייב השוכר, אפילו אם לא עשו קנין. לכו"ע יכול אחד מהם לעשות את האחר שלוחו, ויצאו ידי הכל. כל זה היא במשכיר, דכיון שגוף הבית שלו, החיוב עליו אם יש לו את המפתח, משא"כ במוכר בית, כיון שעשו קנין, חל החיוב על הקונה, אפילו לא קיבל את המפתח.

במקום שהחיוב על המשכיר אבל אינו מקיים חיובו, כגון שהוא חוץ לעיר, צריך השוכר לבדוק, ואינו יכול לטעון דהוי מקח טעות⁸¹. אפילו במקום שהדרך לשלם לאנשים לבדוק, אין המשכיר חייב לשלם דמי הבדיקה לשוכר. הטעם, משום דניחא ליה לאדם לעשות מצוה בגופו או בממונו, ואמרינן דאפילו הוי ידע השוכר שכך יהיה, אפילו הכי היה שוכר את הבית, ומה דצווח עתה הוא מחמת דבר אחר, כגון שמצא בית נאה מזה.

במקום שהחיוב על המשכיר ואין השוכר יודע אם אכן בדק המשכיר, והמשכיר לא נמצא לשאלו, אם שכרו בלילה לאחר שעבר די זמן שהיה יכול המשכיר להספיק לבדוק קודם שנכנס השוכר, חזקתו בדוק, ומבטל בלבו ודין⁸². הטעם לזה הוא משום שכל אחד מישראל יש לו חזקת כשרות שעשה כתיקון חכמים. אמנם אם אפשר

הערות

בפנימיה, דעת הרבה פוסקים היא, שיש להם שם דין שוכר, והם חייבים לבדוק את חדרם לפני שהולכים לבתיהם, ואם בודקים בליל י"ד יבדקו בברכה [חזון איש (דינים והנהגות פי"ז סע' י"ח), הגר"ש איוערבאך (הליכות שלמה פ"ה סע' י"ז), ועוד], ואולי יש עצה לפוטרו מחיוב בדיקה ע"י שראש הישיבה ימכור הכל לנכרי.

79. ואין לומר שלא ניחא ליה לשוכר לקנות את החמץ, שזה בזמן איסור, מה שאין כן קודם זמנו [פרי מגדים סי' תל"ז א"א ס"ק ג'].

80. והשוכר דירה מנכרי, אע"פ שבלייל י"ד עדיין המפתח ביד הנכרי, חייב היהודי לבדוק, שהרי הנכרי בודאי אינו בודק, ובפסח יהיה חמץ בביתו [פרי מגדים סי' תל"ז מש"ז סוף ס"ק ד'].

81. אך אם השוכר התנה בפירוש על מנת שיהא בדוק, יש אומרים דהוי מקח טעות, וצ"ע למעשה [ביאור הלכה סי' תל"ז ס"ג ד"ה וי"א].

82. אבל אם המשכיר בדק וביטל, אין השוכר צריך לבטל [ביאור הלכה סי' תל"ז ס"ב ד"ה שואלו]. (בביאור טעם הדבר, ראה בקובץ בית אהרן

שפועלי המלון מנקים את החדר היטב עד שדינו כמקום שאין מכניסין בו חמץ [הגר"ש קמנצקי (קובץ הלכות עמ' ע"ה), ושו"ת יבקש תורה (ס"ח)]. ומ"מ בדיקה צריך, שיש לחוש שנשארו פירוורים [שו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' נ"ח אות י"ז)] [ועיין לעיל עמ' י"א], וגם יש לחוש שהיו שם ילדים קטנים ונתנו חמץ תחת המטות ולא כיבדו שם היטב [הגר"א וייס (קובץ דרכי הוראה ח"ז עמ' פ"ג)]. ולענין מי שמתארח עם משפחתו בבית הוריו לקראת ימי החג, ויחדו להם חדר ואין שאר בני הבית נכנסים לשם, י"א שחייב לבדוק שם בליל י"ד בברכה [הגר"ש איוערבאך (הליכות שלמה פ"ה סע' י"ח)], הגר"ש קמנצקי (קובץ הלכות עמ' ע"ד)], וי"א שיש לשכור חדר בבית שמתאכסן שם כדי להתחייב לבדוק שם [כן הובא בשם הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש פ' נ"ד סע' י"ז)], וי"א שאינו חייב בבדיקה שם, ואף אם שוכר את החדר לא מועיל, שאינה שכירות גמורה [ראה בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' מ"ח), וקובץ מבית לוי (ניסן עמ' ל"ג)]. ולענין בחורי ישיבה שיש להם חדר

מקורות

במקום. שו"ע (סי' תל"ז ס"ג), ומשנ"ב (ס"ק י"ב-י"ג). **במקום.** שו"ע (סי' תל"ז סע' ב'), משנ"ב (ס"ק ז', ט').

לשאול המשכיר, צריך לשאלו⁸³, דכיון שיש לבית חזקה שהיה בו חמץ, לא סמכינו על החזקה שבדק היכא שאפשר לברר.

אם המשכיר לא בדק ואשה או קטן [שיש בו דעת לבדוק, דהיינו שהגיע לחינוך] אמרו שהם בדקו, אפילו היה שם ודאי חמץ, הרי הם נאמנים. הטעם, משום שבדיקת חמץ הוי חיוב מדרבנן, שמן התורה סגי בביטול, והאמינום חכמים גם לאלו. אך אין להקל אלא קודם שעה שישית, שיש זמן לשוכר לבטל והוי ספק דרבנן, משא"כ לאחר שש, שכבר אי אפשר לבטל והוי ספק דאורייתא. לכתחילה אין נכון לצוות לאלו לבדוק, שהבדיקה יש בה טורח גדול ויש לחוש שמא יתעצלו. מ"מ בזמן הזה הנשים בודקות היטב, אפילו יותר מאנשים, ויש לסמוך עליהן.

חמץ של נכרי בבית ישראל

חמץ של נכרי הנמצא בבית ישראל ואין לישראל אחריות עליו, אין חיוב לבערו, אבל צריך לעשות לפניו מחיצה של י' טפחים, כדי שלא יבוא לאכלו⁸⁴. מ"מ מותר לישראל ליכנס לבית נכרי, אע"פ שאין מחיצה בפני החמץ של הנכרי. וכן ישראל שמכר חמצו וביתו לנכרי במכירת חמץ, יש סוברים שמותר לו ליכנס שם בדרך עראי⁸⁵, משום דהוי כביתו של נכרי שאינו צריך מחיצה, ויש מחמירים בזה, משום שיש לחוש שיבוא לאכול מהחמץ⁸⁶.

חמץ של נכרי שנמצא בפקדון או משכון ביד ישראל, וכן חמץ של ישראל שנמצא בפקדון או משכון ביד נכרי, דינו נתבאר במילואים (סי' ד').

הערות

הלכה אות ח' עמ' י"ד ד"ה והנה נלענ"ד דמה].
86. החזון איש (ריש סי' קכ"ד) כתב להקל בזה, דהוי כנכנס לבית נכרי שלא גזרו על זה, [ועוד טעם להקל י"ל משום שבשעה מועטת לא יבוא לידי מכשול, כעין שכתב במשנ"ב סי' תמ"ח ס"ק ו', ואולי יש לחלק], וכן פסק הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' ק"ח). אבל בשו"ת שיבת ציון (סי' י"א ד"ה והיהודי) כתב בשם הנודע ביהודה, שלא ליכנס לשם, וכן משמע באליה רבה (סי' תמ"ח ס"ק ז' סוד"ה שמוחוץ), וכן באריה דבי עילאי (שם) כתב שאם רוצה ליכנס צריך מחיצה לפני החמץ, וכן החמיר בספר ייטב פנים (דיני מכירת חמץ אות ב', דפוס חדש עמ' 250), וכן פסק הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פ"ו סי"ח) אם לא לצורך גדול. ובאשל אברהם מבוטשאטש (סוסי' ת"מ) כתב שאם אין שם חמץ גמור יש להקל לילך שם אף הרבה פעמים.

ישראל גל' קי"ב עמ' כ"ז ד"ה ולכא"ו].
83. או אשתו או בני ביתו, שגם הם נאמנים, כמו שיתבאר בסמוך [משנ"ב סי' תל"ז ס"ק ח'].
84. לענין **להכנס אחורי המחיצה** ליקח איזה דבר [שזה נוגע טובא במי שמכר מקומות שבביתו לנכרי במכירת חמץ], נתבאר בסמוך שיש מחמירים, ואף החזון איש שמקיל לענין חדר שמכר לנכרי, מ"מ כשהיתה עובדא והיה רוצים לילך אחורי המחיצה, התיר רק פעם אחת ולא פעם שניה [אף לדבר נחוץ], משום שאם ילך שם תמיד יתבטל ענין המחיצה [דינים והנהגות פ' י"ז אות כ"ד].
ואם צריך ליכנס, טוב לילך שם עם אחר שיזכירנו [ע"פ אשל אברהם מבוטשאטש סי' תמ"ו].
85. יש לפרש לנכרי שיש לישראל רשות להיכנס לאחר [אריה דבי עילאי, מכירת חמץ אות י"ז], אבל אין לכתוב כן בשטר בלשון תנאי, שיש לחוש שהנכרי לא יקיים את התנאי ויתבטל המכר [חקר

מקורות

אם. שו"ע (סי' תל"ז סע' ד'), משנ"ב (ס"ק ט"ז-י"ט), וערוך השולחן (סי' תל"ז ס"ז). **חמץ.** שו"ע (סי' ת"מ ס"ב), חזון איש (ריש סי' קכ"ד, עיי"ש שנרשם שיש מזהערות שנכתבו שלא בעיון כל הצורך), ועיין בהערה 86.

דיני ערב פסח

ערב פסח [וכל ימי פסח] אין אומרים "מזמור לתודה", דכיון שלחמי תודה היו חמץ, אסור להקריב קרבן תודה אפילו בערב פסח, כדי שלא יבוא הלחם לידי נותר. אם התחיל לאומרו, אינו פוסק⁸⁷. גם אין אומרים "א-ל-אך אפים" ו"למנצח". משכימין לבית הכנסת כדי שיגמור סעודתו קודם ד' שעות, משום שאחר כך אסור לאכול חמץ. דיני ערב פסח שחל בשבת, נתבארו במילואים (סי' ב').

מצוה להסתפר ערב יו"ט⁸⁸. אחר חצות ילך לבית המרחץ ויטבול לכבוד הרגל. ילבש מבעוד יום בגדי יו"ט, שהם נאים מבגדי שבת. אחר תפילת מנחה נכון שיתעסק בדיני קרבן פסח ויחשוב לו הקב"ה כאילו קיים בפועל, ובשל"ה העתיק מסדר היום מה שילמד כל אדם.

עירוב חצרות

נוהגים לעשות בערב פסח עירוב חצרות לכל השנה ממצה שאופין לפסח. ומניחין אותה עד ערב פסח הבא⁸⁹ ואז חוזרין לעשותו ממצה חדשה. כשעושין את העירוב אומרים "לכל שבתות ויו"ט של שנה זו, מפסח זה עד פסח שיבוא עלינו לטובה".

תענית בכורים

הבכורים מתענין בערב פסח עד צאת הכוכבים, זכר לנס שניצלו ממכת בכורות⁹⁰. נשים בכורות נוהגות שלא להתענות, אע"פ שגם הן היו באותו הנס, משום שאין להן קדושת בכורה. בין בכור מהאב שהוא בכור לנחלה, בין מהאם שהוא בכור לפדיון, צריכים להתענות, שמכת בכורות היתה בכולם. אולם גדולי הבית לא נהגו להתענות, אע"פ שגם בהם היה הנס. בכורים כהנים ולויים צריכים להתענות [אע"פ שאינם בכור לפדיון], אפילו אם הם רק בכורים מהאם [ואינם בכור לנחלה], משום שגם הם נקראו בכורים, רק רחמנא פטרינהו מפדיון. הבא אחר נפלים אינו פטר רחם, ואין צריך להתענות אלא אם כן הוא בכור לאב. ודוקא אם בא אחר ודאי נפל, אז הוי בכור לאב, אבל אם בא אחר ספק נפל ספק בן קיימא⁹¹, שאז אינו בכור לנחלה, אינו צריך להתענות. יוצא דופן, י"א שאינו צריך להתענות, כיון שאינו בכור לנחלה ופדיון⁹². וכן הבא אחריו אין צריך להתענות.

הערות

87. עיין באורך בענין זה בקובץ תורת הנישואין [עמ' כ"ז אות י"א].
88. ויתבאר לקמן (דיני מלאכה בערב פסח) שאסור להסתפר ערב פסח אחר חצות.
89. אבל אם נתקלקלה ונתעפשה המצה, שוב לא מועיל העירוב [משנה ברורה סימן שס"ח ס"ק כ"א].
90. כשערב פסח חל בשבת, דינו נתבאר במילואים (סי' ב').
91. היינו בן ט' חדשים, ואע"פ שמת תוך ל' יום [משנ"ב סי' ת"ע ס"ק ב'].
92. בחק יעקב (סי' ת"ע ס"ק ב') מסתפק לגבי יוצא דופן, ובכף החיים (ס"ק ג') ובשו"ת באר משה (ח"ה סי' קי"א) פסקו להקל משום ספק מנהג להקל. והגרי" קמנצקי (אמנת ליעקב הע' תמ"ז) פסק שיש לו להתענות, והובא בשם הגרי"ש אלישיב (הגש"פ עמ' 20) שיש לשמוע סיום, וכן פסק בתשובות והנהגות (ח"ג סי' קי"ג).

מקורות

ערב. רמ"א (סי' נ"א ס"ט, וסי' תכ"ט ס"ב), פרי מגדים (סי' תס"ח מש"ז ס"ק ז'), ומשנ"ב (סי' תכ"ט ס"ק י"ב-י"ג). **מצוה.** משנ"ב (סי' תע"א ס"ג), משנ"ב (ס"ק כ"ב), וכף החיים (ס"ק מ"ב). **נוהגים.** רמ"א (סי' שסח ס"ה), וכף החיים (סי' שס"ז ס"ק קל"ד, וסי' שס"ח ס"ק ל'). **הבכורים.** שו"ע (סי' ת"ע ס"א), חק יעקב (ס"ק ב'), שו"ע הרב

קטן בכור, כל שהוא בן שלשים יום, צריך אביו להתענות בשבילי⁹³. אם גם האב בעצמו בכור ומתענה בשביל עצמו, נוהגים שהאם מתענה תחת בנה. יש חולקים וסוברים שאינה צריכה להתענות, משום שתענית האב עולה גם לבנו, ובמקום שהיא מצטערת מן התענית, יש להקל. מעוברות ומיניקות שמצטערות מן התענית, אינן צריכות להתענות אפילו אין להן בעל שיתענה בשביל בניהם. וכן יולדת בתוך ל' יום, אינה צריכה להתענות. אכן אם היא כבר צמה ג' שנים בשביל בנה או אפילו פעם אחת והיה בדעתה לנהוג כן עד שיגדל הבן, צריכה התרה.

מי שחש בראשו או בעיניו, אין צריך להתענות. וכן מי שהתענית קשה לו, ואחר התענית אינו יכול לאכול רק מעט דברים קלים ובשיעור מועט מאד, וקרוב הדבר שלא יוכל לקיים מצוות הלילה כתיקונן, מוטב לו שלא להתענות. בכל אופן טוב יותר שיאכל רק מיני תרגימא, שי"א שעדיין יוצא ידי תענית.

הבכורים שמתענים אומרים "עננו" ב"שומע תפלה" במנחה. אם יש מנין של עשרה בכורים מתפללים יחד והיה אחד מהם ש"ץ, כשחזור תפילתו יאמר "עננו" ב"שומע תפלה". אך לכתחילה טוב יותר שלא יהיה בכור הש"ץ באופן זה, כי יש אומרים שאינו נכון להזכיר את התענית בציבור בחזרת התפלה, כיון שהוא חודש ניסן. גם כשיש עשרה בכורים, אין קורין "ויחל".

לענין אם מותרים הבכורים לאכול בסעודת מצוה, תלוי במנהג המקום. יש מקומות שנהגו להחמיר, ובברית מילה רק אבי הבן, המוהל, והסנדק יכולים לאכול, ואף הם צריכים לפרוע את התענית לאחר פסח. וכן מי שמתענה בעד בנו הבכור, יכול לאכול, אף שאינו מבעלי הברית. שאר אנשים הרוצים לאכול, צריכים התרה. יש מקומות שנוהגים להקל ולאכול בסעודת מצוה של ברית או פדיון הבן. בכמה מקומות במדינותינו נוהגים להקל לאכול בסעודת סיום מסכת⁹⁴. אף שהבכורים לא למדו את המסכת, מ"מ כיון שאצל המסיים הוי סעודת מצוה, מצטרפים לסעודתו. המנהג הוא שמתקבצים סביב למסיים קודם שיסיים, ומסיים לפניהם את המסכת, ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו, ואח"כ עושין סעודה⁹⁵.

הערות

93. ויש שלא נהגו להתענות בשביל בניהם [ערוך השולחן סי' ת"ע ס"ד].
94. אבל בתשובה מאהבה (ח"ב סי' רס"ב) מפקפק על זה, כיון שאין זמנו היום, וכתב שגם הנודע ביהודה והגר"מ פישלס פסקו לו שלא להקל בזה, וגם בערוך השולחן (סי' ת"ע ס"ה) מפקפק על זה.
95. לגבי מי ששמע סיום ולא אכל שם, בשו"ת מזהר"ם בריסק (ח"א סי' קל"ג) כתב שלא מועיל, שההיתר לאכול אחר הסיום הוא רק משום שכבר אכל בהיתר ושוב אינו מתענה, משא"כ בזה, וכן

ביאר בתשובות ונהגות (ח"ב סי' ר"י), אבל בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' מ"ה) כתב שיש שביארו שנעשה יו"ט שלו, ולזה סגי מה ששמע סיום, ופסק שלכתחילה יש לאכול בסעודת הסיום, ומשמע שבדיעבד דעתו להקל, וכן הגר"ז אויערבאך (הליכות שלמה פ"ח ס"א) כתב שמסתבר שסגי במה ששמע סיום, וכן הובא בשם הגר"ש אלישיב (בספר סידור פסח כהלכתו פ"ד הערה 13, *14) שהעיקר הוא ההשתתפות בסיום ולא בסעודה, ולכן א"צ לטעום מהסעודה, וכן כתבו

מקורות

(ס"ב), משנ"ב (ס"ק א', ב', ד'), ועיין בהערה 92. קטן. רמ"א (סי' ת"ע ס"ב), שו"ע הרב (ס"ה), ומשנ"ב (ס"ק ט'-י). מי. משנ"ב (סי' ת"ע ס"ק ב'). **הבכורים**. משנ"ב (סי' ת"ע ס"ק ב'), ובה"ל (סי' תקס"ו ס"ב ד"ה ויש). **לענין**. משנ"ב (סי' ת"ע ס"ק י'), שעה"צ (ס"ק ט"ז), וכף החיים (ס"ק י"א).

אכילת מצה ערב פסח

אסרו חכמים לאכול מצה⁹⁶ ערב פסח מעלות השחר⁹⁷, כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב⁹⁸. קטן וקטנה שאינם יודעים מה שמספרים בלילה בענין יציאת מצרים, מותר להאכילם מצה כל היום, אבל אם יודעים מה שמספרים, אסור⁹⁹. יש נוהגים שלא לאכול מצה מראש חודש. נוהגים קצת בחוץ לארץ למעט באכילת מצה ביום א' של פסח, כדי לאכול בליל שני לתיאבון.

אסור לאכול כל מצה שאפשר לצאת בה ידי חובתו בלילה, ואפילו אם יש ספק אם יוצאים בה, אבל מצה שודאי אין יכול לצאת בה בלילה, מותר לאכלה בערב פסח. לכן מותר לאכול מצה מבושלת¹⁰⁰ או מצה עשירה¹⁰¹. אולם לפי מנהגנו שאין אוכלים מצה עשירה בפסח מפני חשש חמץ [כמו שיתבאר לקמן, עמ' מ'], גם ערב פסח אחר זמן האיסור אין לאכלה¹⁰². אין לאכול מצה כפולה או נפוחה בערב פסח

הערות

זה [רמ"א סי' תע"א ס"ב, ומשנה ברורה ס"ק ט"ו].
97. ודעת המגן אברהם (סי' תע"א ס"ק ו') היא, שגם בליל י"ד אסור.

98. לכאורה לוקין אף על פחות מכזית וצ"ע [פמ"ג סי' תע"א מש"ז סוף ס"ק א'], ויש סוברים שמותר לאכול פחות מכזית [אשל אברהם מבוטשטש סוף סי' ש"ח]. אין מברין אבלים אחר ד' שעות ביום, כיון שאסור אז לאכול פת, בין חמץ ובין מצה [שעה"צ סי' תע"א ס"ק כ"ו, ושונה הלכות ס"ח].
99. דדרשינן "והגדת לבנך וכו' בעבור זה" לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, ואם כבר מילא הבן כריסו במצה, לא שייך לומר "בעבור זה" שאינו חידוש לקטן [משנ"ב סי' תע"א ס"ק י"ג].

100. כן כתב במשנ"ב (סי' תע"א ס"ק כ'), אבל בשעה"צ (סי' תמ"ד ס"ק א') מביא שהמגן אברהם כתב שלא נהגו כן, ודעת הרמב"ם דאסור, וכן נוטה דעת הגר"א.

101. אבל דעת הרמב"ם, שאף מצה עשירה אסור, וכן נוטה דעת הגר"א [שעה"צ סי' תמ"ד ס"ק א'].

102. בשו"ע הרב (סי' תמ"ד ס"ג) כתב שאסור מסוף שעה ד', וכן משמע בחק יעקב (סי' תע"א ס"ק י"א) מאמר מרדכי (סי' תע"א ס"ק ט'), וזוירות שמשון (על מג"א סי' תמ"ג ס"ק ב'), וכן כתב בשו"ת אגרות משה (ח"א סי' קנ"ה סוף ד"ה ועי'), אבל בשו"ת נודע ביהודה (מהד"ק סי' כ"א) כתב להקל עד חצות, ומדייק כן מדברי המגן אברהם (סי' תמ"ג ס"ק ב'),

בשו"ת בית אבי (ח"ב סי' ט"ז) ובשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' פ"א), וכן בחוט שני (עמ' נ"ד) כתב שנהגו להקל. ולגבי מי שלא שמע סיום ובא בשעת

הסעודה, בשו"ת מהר"ם בריסק (שם), בחוט שני (שם), ובעמק הלכה (הגר"ט גולדשטיין, סי' ס') כתבו שמועיל משום שהעיקר הוא הסעודה, וכן כתב בשו"ת רשב"ן (סי' קס"ח) ומדייק כן מאלוה רבה [ולדבריו יש לדייק כן גם מרמ"א סי' תקס"ח ס"ב], וכן הובא בשם הגר"י קניבסקי (בתשובות והנהגות שם), וכן פסק להקל בשעת הדחק בשו"ת או נדברו (ח"ב סי' נ"ח), אבל בספר נהר מצרים (אות י"ז) כתב שרק מי ששומע את הסיום ומבינו ושמן בו מותר לו לאכול, וכן כתבו בחיים לראש (להגר"ח פלאגי, דף י"ד:), ובן איש חי (פרשת צו סוף סע' כ"ה), וכן היא דעת הגר"ש אויערבאך (שם) להחמיר, אלא אם כן הוא שותף לשמחתו ע"י שלמד עמו מסכת זו וכדומה, ובמנחת יצחק (שם) כתב להקל גם אם הוא מסייע לעשות את הסעודה, וכן נראה דעת השואל ומשיב (דברי שאול סוסי' שצ"ג, וסי' שצ"ט ד"ה והנה נשאלתי), וכן הובא בשם הגר"ש אלישיב (שם) שהעיקר הוא ההשתתפות בסיום ולא בסעודה, ולכן הסעודה עצמה אינה פוטרת.

96. ויש נוהגים ג"כ שלא לאכול מרור, כדי שיוכלו לאכול מרור לתיאבון, ואין טעם למנהג זה. וכן יש נוהגים שלא לאכול המינים שעושים מהם חרוסת כדי לאכול חרוסת לתיאבון, ואין לחוש למנהג

מקורות

אסור. רמ"א (סי' תע"א ס"ב), ומשנ"ב (ס"ק י"א-י"ג). אסור. משנ"ב (סי' תע"א ס"ק י', י"ב, כ', כ"א), ושו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' ל"ז).

מעמוד השחר ואילך, אע"פ שאנו מחמירים לחשבה כחמץ [כמו שיתבאר לקמן, עמ' מ"ח], כיון דמעיקר הדין אינה חמץ ויוצאים בה. מצה כשרה שנעשתה שלא לשמה, אין לאכלה בערב פסח, כיון שטעמה ומהותה שוה לגמרי למצה שיוצאים בה¹⁰³.

ערב פסח אסור לאכול קמח-מצה כמו שהוא, שיכול לצאת בו בלילה. ואפילו אם חזר ולש אותו בשמן, דבש, או שאר משקין, אסור לאוכלו, בין שנאפיה שנית אחר כך ובין שלא נאפיה ועדיין יש עליו תואר לחם¹⁰⁴. ואם בישלו [כמו שעושים קניידלך] הוי כמצה מבושלת, דמותר לאכול ערב פסח, ואם טיגנו בשמן, יש סוברים שדינו כבישול ומותר לאכלו בערב פסח, ובפרי מגדים מסתפק בדבר¹⁰⁵.

אכילה משעה עשירית ואילך

מתחילת שעה עשירית שביום, אסור לאכול שום מצה¹⁰⁶, אפילו מצה שאין יוצאים בה בלילה, כגון מצה מבושלת, כדי שיאכל מצה לתיאבון. וכן אסור לאכול תבשיל מחמשת מיני דגן. אך מותר לאכול בשר, דגים, ירקות, וכדומה, אבל רק מעט שלא למלא כריסו מהם. י"א שאסור לשתות מעט יין, משום שמעט יין מיסעד

הערות

אם רובו שמן ודבש [דאו ודאי הוי פת הבאה בכסנין], מ"מ אין לאוכלו ערב פסח, כל שיש עליו תואר לחם [כן משמע מסתימת הרמ"א סי' תע"א ס"ב, ומשנ"ב ס"ק י"ט]. [ועי' לקמן עמ' נ"ב הע' 101]. ולפי"ז מיני עוגיות העשויים מקמח מצה, אסור לאכלם בערב פסח [שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קי"ז, חזון עבדיה עמ' צ"ה, ונתיבי עם עמ' רט"ז], [ועיין בקובץ צהר, אהל ברוך עמ' תתי"ב], ואולי עד ערב פסח יש להקל אף להנוהגים שלא לאכול מצה מראש חודש.

¹⁰⁵. כן כתב בשעה"צ (סי' תע"א ס"ק כ'), ולעיל (סי' תמ"ד שעה"צ ס"ק א') מביא שבדרך החיים מחמיר.

¹⁰⁶. במדכי (בתוספות צ"ט: ד"ה סמוך) מבואר דאף מעט [היינו סעודה קטנה] אסור, וכן משמע מהמחבר (סי' תע"א ס"א), וכן בפרי מגדים (מש"ז ס"ק א) כתב דמשמע דאף פחות מכזית אסור, וכן משמע בפרי חדש (סי' תמ"ד ס"א ד"א ומ"ש), וכן פסק בשו"ת עמק הלכה (סי' קל"ז) [וכתב לדחות מה שמשמע מתוספות (צ"ט: ד"ה לא) להקל בזה], אבל במנחת שלמה (פסחים צ"ט: תורה לא) כתב, שנראה שהאיסור הוא רק על יותר מכביצה.

וכן מדייק בהגהות רע"א שם, וכן משמע בשער הציון (סי' תמ"ג ס"ק ט'), [וצע"ק בשעה"צ סי' תע"א ס"ק כ"ז], וכן משמע קצת בפרי מגדים (סי' תס"ח מש"ז ס"ק ז'). [ויש לעיין בדברי המגן אברהם (סי' תרל"ט ס"ק י"ב), דמשמע שם שסובר שאין איסור כלל לאכול מצה עשירה בערב פסח, וכדעת הערוך השולחן (סי' תמ"ד ס"ה)].

¹⁰³. נחלקו הראשונים בזה, ודעת הרבה פוסקי זמנינו שלמעשה יש להחמיר [שו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' ל"ז), הגר"ש אויערבאך (הליכות שלמה פ"ח ס"ג), שו"ת להורות נתן (ח"ד סי' ל"ט-מ'), הלכות חג בחג (עמ' רמ"ד), וכן בעל קהלות יעקב היה מתנגד לזה (ארחות רבינו ח"ב עמ' י"ב), ועוד]. ובמקום הדחק יש לעשות שאלת חכם [ראה בשו"ת אז נדברו (חלק י"א סי' ל"ז, חלק י"ב סי' ל"ג)]. ¹⁰⁴. ולגבי ברכתו, אם לשו במים ואפפו, עדיין הוי לחם גמור, ואם לשו במעט שמן וכדומה ואפאן [ועדיין יש עליו תואר לחם], יש להסתפק אם ברכתו "המוציא" או "מזונות" ויש לאוכלו רק בתוך הסעודה, ואם לשו בהרבה שמן וכדומה ואפפו, בודאי ברכתו "מזונות" והוי פת הבאה בכיסנין [משנ"ב סי' קס"ח ס"ק נ"ט]. ונראה דאף

מקורות

ערב. משנ"ב (סי' תע"א ס"ק י"ט-כ'), ושעה"צ (ס"ק ט"ז-י"ז). **מתחילת.** שו"ע (סי' תע"א ס"א), משנ"ב (ס"ק א', ג', ו'-ח'), ובה"ל (ד"ה ויין מעט).